

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

Művészet – Irodalom – Helytörténet | IX. évf. | 29. sz. | 2018/2. | 450,-Ft
www.vasarhelyilatohatar.hu

GALÉRIA

BOZSÉR ZSOLT

CASAGRANDE, MARCO

CZUJEWICZ, MANUELA

CSOHÁNY KÁLMÁN

FERENCZY ISTVÁN

HERTER KATALIN

HLUŠIČKOVÁ, Helena

JOÓ JÓZSEF

MARÓTI VIKTÓRIA

RUDNAY GYULA

SZABÓ KLÁRA PETRA

TORNYAI JÁNOS

V. NAGY NÁNDOR

Forrás: Toronyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

TORNYAI JÁNOS | CSOKORKÖTŐ ASSZONY
1933 | OLAJ, FA | 126 x 100 CM

RUDNAY GYULA | VÁSÁRHELYI SZOBA

1907 | OLAJ, VÁSZON | 47,5 x 37,5 cm

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

Költészet és vallás

Éjjel – talán amiatt, hogy a télbe fordul az esztendő, talán amiatt, hogy az éveim nagy lendülettel haladnak előre, nem tudom – sokat gondolkodom a hagyományon. Nemcsak a gondolkodásmódon, amelyet szüleimtől és nagyszüleimtől tanultam, s gyermekeimnek adok tovább, de a világrenden is, amely megszabja mindennek a helyét, az idejét és – végső soron – a célját, azaz értelmét is. Mert, ha azt hinném, hogy nem egy nagy és alapvető teremtett renden nyugszik az egyetemes lét – s ennek részeként az életem is – akkor talán azt gondolnám, élni sem érdemes.

Az ember észrevétlen, mégis sokszor kényszerítő erejű örökségéről, a hagyományról merengve, persze ki mást is olvasnék, mint Hamvas Bélát. A fél évszázada (milyen kicsi idő ez az emberi tudás több évezredes folyamataiban) elhunyt mester írja egy helyen a következőket. „Sokan aludni szeretnek sokan szenderegni, csak úgy az alvás és ébrenlét között lebegni. Álmodni kevesen. Az álmok között, igaz, kevés a kellemes. De mindig van benne valami a misztériumból. Jung, az álmok mai mestere megtanított arra, hogy tiszteljük az álmokat, mert sokkal többet tudnak, mint mi. Néha még költészet is. Vagy vallás. Esetleg mind a kettő.”

Az álom tehát fontos Hamvas szerint, hiszen – akár a költészet és a vallás – magyarázatot ad az élet nagy kérdéseire és rendet teremt az ember fejében. Az álom, úgy vélem, kettős természetű. Az álom egyrészt a bizonyosság, a cél, a jövő (s az azokban való ingathatatlanság), másrészt az örökké elérhetetlen (vagy annak vélt) vágy megfogalmazása. Hogy az álmaink valósággá lesznek-e, vagy pedig megmaradnak távol tőlünk, hogy a mieinké válnak-e, vagy számunkra idegenekké, az rajtunk múlik. Hamvas Bélával együtt hiszek az álmokban és hiszek az emberekben, de legfőképpen azokban az emberekben, akik élni merik az álmaikat. Legyenek azok jók, vagy rosszak. Hiszen mind ilyenek vagyunk: jók és rosszak. De esendőségeinkben is szeretetre vágyók. Mint maga a teremtő Isten.

Miklós Péter*

*Dr. Miklós Péter

főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula
Pedagógusképző Kar

címzetes főiskolai tanár, Kodolányi János Egyetem

intézményvezető, Emlékpont, Hódmezővásárhely

igazgató, Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ (szerk.)

TARTALOM

MIKLÓS PÉTER Költészet és vallás	3
NAGY IMRE Vásárhelyi művészet 1900 – 1990	4
Prágai Adrienn Nemzet-perszonifikációk a XIX. századi magyar művészetben	9
BÉRES DEZSŐ A szökevény	12
BENKŐ LÁSZLÓ Mesélő ételeink, italaink	14
DOMOKOS TAMÁS A Tisza-parti mindennapok Orpheuszai	15
JUHÁSZ JÓZSEFNÉ Az én Caminóm	18
SZENTI FERENC Önlélekrész Föltámadás	20 23
SZENTI TIBOR A vándorkereskedő	24
KŐSZEGFALVI FERENC Szabó Lőrinc Dél szigetén	26
BENÁK KATALIN A kerámia metamorfózisa	27
DANI IMRE Vannak haragok	28
ZELENA DORINA LILLA Ti vagytok	28
HAJAGOS-TÓTH ATTILA Elmúlt szerelem	28
KIS KRISZTINA Inspirációk a kőfalon innen – az Óperencián túl	29
GALÉRIA Bozsér Zsolt Casagrande, Marco Czujewicz, Manuela Csohány Kálmán Ferenczy István Herter Katalin Hlušičková, Helena Joó József Maróti Viktória Rudnay Gyula Szabó Klára Petra Tornyai János V. Nagy Nándor	25, 28 10 29 8 9, 11 27 32 22 27 2 31 1 27

VÁSÁRHELYI MŰVÉSZÉLET 1900-1990

A vásárhelyi művészet bemutatkozása Budapesten és Hódmezővásárhelyen

Bármily hihetetlen is, de tény, hogy a hódmezővásárhelyi vagy a városhoz egyéb szálakkal kötődő huszadik századi képzőművészetnek budapesti bemutatkozási lehetősége nem nagyon volt az elmúlt harminc-negyven esztendőben. Ez nem azt jelenti, hogy egy-egy Vásárhelyen élő festőnek vagy szobrásznak ne lett volna egyéni kiállítása ez idő alatt a fővárosban, hanem azt, hogy csoportos kiállítás, mely a vásárhelyi műhely vagy a tágabb értelemben ide kötődő művészek munkásságát is magába foglaló áttekintő kiállítás lett volna, ilyen nem volt. Az utolsó alkalom talán az lehetett, mikor a Vásárhelyi Őszi Tárlat negyedszázados évfordulója alkalmából a Múcsarnokban mutattak be egy alapos válogatást 1979 nyarán. Ennek a ténynek a fényében válik különösen jelentőssé az, hogy 2018-ban, Budapesten a Várkert Bazár Testőrpalotájában két szinten került megrendezésre a *Vásárhelyi művészet 1900-1990* című áttekintő kiállítás. Pedig még 2017 nyarán sem gondolták a szervezők, hogy ez a kiállítás létrejön. Másképp fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy egy ilyen kiállítás egyszerűen nem szerepelt sem a Tornyai János Múzeum, sem a Kovács Gábor Művészeti Alapítvány 2017-es vagy 2018-as tervei között. 2017 őszén, egészen pontosan október 18-án Fertőszögi Péter művészettörténész, a Kovács Gábor Művészeti Alapítvány kuratóriumának elnöke, valamint Szűcs György művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria tudományos igazgatóhelyettese felkereste Nagy Imrét – jelen sorok szerzőjét –, a Tornyai János Múzeum akkori igazgatóját, hogy a 2019-es Tornyai János emlékévi előkészítését, lehetséges forgatókönyvét megbeszéljék. Az egyeztetés során Nagy Imre elpanaszolta, hogy évtizedek óta nem sikerült egy nagyobb vásárhelyi képzőművészeti kiállításnak helyszínt illetve befogadó intézményt találni a fővárosban, mert a szakmai kapcsolatok és ismeretségek, valamint a politikai kapcsolatrendszerek mentén kibontakozó kísérletek mind rendre kudarcba fulladtak. Ez utóbbira még dr. Rapcsák András polgármestersége alatt történt kísérlet, de az is eredménytelen maradt. Nem volt fogadókészség sem a Múcsarnok, sem az Ernst Múzeum, sem a Magyar Nemzeti Galéria részéről. Fertőszögi Péter néhány részletkérdés tisztázása után felajánlotta, hogy a Várkert Bazár Testőrpalotájában 2018 tavaszán ezt a kiállítást meg lehetne rendezni.

Szó szót követett, s ott rögtön megkezdődött azoknak a műalkotásoknak a számbavétele, amelyeknek mindenképpen szerepelnie kellene a kiállításban, s ugyanakkor a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében elérhetőek, mint például Iványi Grünwald Béla 1890-ben Hódmezővásárhelyen készített *Isten kardja* című festményének első változata vagy Pásztor Jánosnak olyan plasztikái, melyek szintén csak e nagy, nemzeti intézmény gyűjteményében lelhetőek fel. Ott, az első megbeszélésen az is körvonalazódott, hogy a történeti időszakok (értsd: *A kezdetektől a második világháborúig terjedő évek*) bemutatásának alapját a hódmezővásárhelyi Alföldi Galéria állandó kiállításából válogatott művek, illetve az önkormányzat saját gyűjteményéből kiválasztható festmények szolgáltatják, az 1945-től az 1990-ig terjedő

időszak bemutatását pedig a Tornyai János Múzeum képzőművészeti gyűjteményének raktári anyagából válogatott remekművek nyújthatják. Alapjaiban megtörtént a kiállítás időkeretének (1900-1990) a kijelölése, és azoknak a művészeknek a listába vétele, akiknek a szereplése elengedhetetlennek látszott az anyag átütő erejének biztosítása érdekében.

A következő vásárhelyi látogatásra 2017. november 29-én került sor. Ekkor Fertőszögi Péter a KOGART másik művészettörténészevel, Marosvölgyi Gáborral jött le Vásárhelyre, hogy megtörténhessen a művek listájának minél teljesebb összeállítása. Ekkor a múzeum részéről Nagy Imre és Elek András vettek részt az anyag válogatásában. Azt követően, hogy Nagy Imre december elején távozott a múzeum éléről, Elek András lett a kiállítás intézője az intézmény részéről. Ugyanakkor Fertőszögi Péter, a kiállítás főkurátora ragaszkodott hozzá, hogy Marosvölgyi Gábor mellett a kiállítás másik kurátora Nagy Imre legyen, így a kiállítási anyag válogatása és datálása mellett ő kapta a teremszövegek elkészítésének feladatát is. Január 16-ára összeállt a 172 tételes műtárgylista, mely bőséges rátartással kalkulált a kiállítható alkotások együtteséről. A kiválasztott műalkotások legtöbbjének tisztítását és restaurálását a múzeum restaurátorai, V. Nagy Nándor, M. Balázs Zsuzsa és Fekete András végezték. Néhány nagyobb méretű festmény restaurálására – mint például Tornyai János *Juss* tanulmánya, vagy a *Bús magyar sors* című alkotása – a KOGART közbenjárásának eredményeképpen a Magyar Nemzeti Galéria restaurátorműhelyében került sor.

A Várkert Bazár Testőrpalotájában a kiállítás megrendezése 2018. február 3-án zajlott. Fertőszögi Péter, Marosvölgyi Gábor és Nagy Imre az időrend és a termék adottságaihoz illően válogatták ki és rendezték el azt a közel 150 műalkotást, mely végül megtöltötte a Testőrpalota két szintjének kiállítótermeit, s a folyosókra dokumentumfotókból összeállított narratív molinók kerültek, melyek a vásárhelyi művészet egyes szakaszainak főbb szereplőit és főbb eseményeit mutatták be a látogatóknak. A *Vásárhelyi művészet 1900-1990* című kiállítás megnyitására 2018. február 8-án, 18 órakor került sor. Köszöntőt Gyutai Csaba, a Várkert Bazár ügyvezető igazgatója és dr. Kószó Péter, Hódmezővásárhely alpolgármestere mondott. A megnyitó beszédet dr. Latorcai Csaba, a Miniszterelnökség államtitkára mondta, míg szakmai szempontból Fertőszögi Péter mutatta be a megjelenteknek a kiállítást. A vásárhelyi művészet fejlődéstörténetét és a Vásárhelyi Őszi Tárlatok jelentősebb alkotóit bemutató tárlat április 29-éig volt látogatható és a nyitvatartási ideje alatt több mint tízezer tekintették meg.

Ezt követően került sor a vásárhelyi bemutatóra, amely új kihívás elé állította a három művészettörténészt, hiszen a Tornyai János Múzeum termeinek száma és azok falmérete jelentősen különbözött a Testőrpalota termeitől. A rendezők igyekeztek megtartani az eredetileg kidolgozott időrendet és az egyes tematikai egységeket,

hiszen a januárban elkészített teremszövegek csak így maradhattak eredeti megfogalmazásukban is értelmezhetőek. A vásárhelyi kiállítást Fertőszögi Péter, Marosvölgyi Gábor és Nagy Imre május végén rendezte, melyben segítségükre a Tornyai János Múzeum installátorai, Morvay Tamás, (az azóta elhunyt) Csordás László és Donka Gábor voltak. Az ünnepélyes megnyitóra – a múzeum hagyományainak megfelelően – június 3-án, vasárnap déli 12 órakor került sor, ahol Fertőszögi Péter mondta a szakmai megnyitó beszédet. A kiállítás július 29-ig volt Vásárhelyen megtekinthető.

A kiállítás szervezésnek a kezdetén a tervek között szerepelt egy 100-120 oldalas katalógus kiadása is, melyre azonban az anyag visszarendezéséig nem került sor. Ez indokolhatja azon szándékunkat, hogy e sikeres és hiánypótló kiállítás dokumentálása érdekében a *Vásárhelyi Látóhatár* hasábjain megjelentessük a kiállítás teremszövegeit:

Az alföldi festészet fogalma

Az „alföldi festészet” nem jelent szorosan vett képzőművészeti iskolát vagy festészeti stílust, sőt még egyetlen művészeti központot sem. A magyar képzőművészetben a „Nagy Magyar Alföldet” mint festészeti témát először August von Pettenkofen (1822–1889) osztrák festő tette ismertté és népszerűvé, aki 1853-tól rendszeresen járt Szolnokra, és az alföldi magyar város életét, népét és a környező tájat ábrázolta korszerű technikával, de realiztikus felfogásban. Számos osztrák festő követte a példáját, és az ő tevékenységük alapozta meg a Szolnoki Művésztelep kialakulását.

Az alföldi festészet másik eredője Munkácsy Mihály (1844–1900) művészete, annak is a kritikai realista vonulata, amely jelentős hatással volt többek között a Hódmezővásárhelyen kibontakozó művészeti központ alkotóira, így Tornyai Jánosra, Rudnay Gyulára vagy Hegedűs Lászlóra. Ez a társadalomkritikai szemlélet hosszú távon meghatározta az alföldi művészet jegyében született műveket.

A harmadik eredőt pedig a nagybányai festészetből vezethetjük le, hiszen az onnan kirajzó alkotók vagy meghatározó és egyéni hangú alakjai lettek az alföldi festészetnek, mint a Szentesen letelepedett Koszta József (1861–1949), vagy önálló alközpontot teremtettek, mint a Kecskeméti Művésztelepet létrehozó Iványi Grünwald Béla (1867–1940).

A Szolnoki Művésztelep egyik alapítója volt Bihari Sándor (1855–1906) festőművész, aki pesti, bécsi, végül párizsi tanulmányai után Szolnokon Deák-Ébner Lajosnál (1850–1934) dolgozott. *Fejkendőss parasztasszony*-a jól illusztrálja realista szemléletét. A Szolnoki Művésztelep másik fontos alapító tagja, Fényes Adolf (1867–1945) festőművész Weimarban, majd Párizsban, a Julian Akadémián képezte magát. 1902-től minden nyarat Szolnokon töltött, és ott alkotott. 1898-ban kezdett neki a *Szegény ember élete* című kritikai realista festményciklusának. A sorozat befejezése után új utakat keresett és a plein air irányzat felé fordult. Az *Alföldi országút eső után* és a *Tavaszi szántás* című kompozíciói egyszerű szerkezetű, nagy, egységes színfoltokkal operáló képépítési technikáját bizonyítják. A népi életképekkel induló László Fülöp (1869–1937) fotó retusőrként kezdte pályáját, majd müncheni akadémiai tanulmányai után kora elismert portréfestője lett, aki a londoni Royal Art School tanári pozíciójáig vitte, majd az előkelő angol körök felkapott művészévé vált. A *kis Lidia* című finom képe jelzi tökéletes szakmai felkészültségét.

A vásárhelyi művészet kezdetei

Szolnok és Kecskemét mellett az alföldi művészet harmadik legjelentősebb központja Hódmezővásárhely lett, ahol a művészeti élet kibontakozásában elvülhetetlen érdemei vannak a Párizsból hazatért fiatal Tornyai Jánosnak (1869–1936), aki olyan művészeket tudott maga köré gyűjteni, mint Endre Béla (1870–1928) és Rudnay Gyula (1878–1957) festőművészek, valamint a szobrász Pásztor János (1881–1945) és Rubletzky Géza (1881–1970).

Az 1880-as évek végén megfordult Vásárhelyen Iványi Grünwald Béla festőművész is, aki Kallós Ede (1866–1950) szobrászművész invitálására látogatott a városba, s itt festette meg 1890-ben az *Isten kardja* című művének első változatát. Megható kordokumentum erről a művészettörténeti tényről a Plohn Illés fotóműterme előtt készült fénykép, melyen Tornyai és Plohn József társaságában, a fején babérkoszorúval pózoló Kallósra ezen festmény előtt mutat teátrálisan Iványi Grünwald.

Különösen figyelemreméltó Pásztor János baráti kapcsolata az alföldi festőkkel. Hódmezővásárhelyen az 1900-as években kötött barátságot Rudnay Gyulával, Endre Bélával, Tornyai Jánossal, akik éppen egy közös műteremben festettek. Pásztor mélyen kötődött az alföldi emberekhez, s az általuk tisztelt történelmi hősökhez, így szobrainak emberábrázolása hasonlatos az alföldi festőkéhez. 1909-től rövid időre Rubletzky Géza szobrász is csatlakozott Tornyaiékhoz, sőt Rubletzky és Tornyai közös kiállítást is rendezett Hódmezővásárhelyen. Az I. világháború előtti időszakban Rudnay erősen kötődött a városhoz és ezt jól illusztrálják az ebből a korszakból származó *Vásárhelyi szoba* vagy a *Zöldben* című, érzékeny, intim hangulatú festményei.

A művészek együttműködésének és művészeti elveik összehangolásának nagyon szép példája a Tornyai, Endre Béla, Kallós Ede, Pásztor János, Rubletzky Géza képzőművészek, valamint Smurák József építész és Weisz Mihály mesterember részvételével 1912-ben létrehozott Művészek Majolika és Agyagipari Telepe, melyben a város kerámiaművészeti hagyományait igyekeztek összhangba hozni a kor iparművészeti törekvéseivel.

Az I. világháború azonban váratlanul széjjelszórta a városban dolgozó művészeket, és egyedül a halk szavú Endre Béla volt az, aki jelenlétével és munkásságával a folyamatosságot biztosította.

Tornyai János művészete

Tornyai János (1869–1936) zsellérszülők gyermekeként látta meg a napvilágot Hódmezővásárhelyen. 1886–89 között szülővárosa ösztöndíjával végezte el Budapesten a Mintarajziskolát Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványaként. 1894 és 1896 között a város támogatásával kijutott Párizsba, a Julian Akadémiára. Ekkor találkozott a mesterének és példaképének tekintett Munkácsy Mihállyal is. Az ő festői hatása nagyon hangsúlyosan érvényesült Tornyai korai munkásságában mind színkezelését, mind kompozíciós megoldásait tekintve. Legjobb példája ennek a befejezhetetlen *Juss* melynek több vázlata is mutatja Munkácsy *Milton* című képének erőteljes hatását. Az 1900-as évek elején festett képeiben a jelen nyomorúságát, az egyszerű és bús magyar életet festette drámai erővel és határozott fény-árnyék hatások alkalmazásával.

1908-ban festette a *Bús magyar sors* című festményét, melyet ön-életrajzi helyzetjelentésként is felfoghatunk, ahol a pusztai tájban álló magányos, sovány ló a művészi, emberi magányosságot és elhagyatottságot szimbolizálja. 1910 táján házat épített Mártélyon – a „hóti nyögöm” tanyát – és itt festette legszebb képeit, mint a *Gémeskút* valamint a *Mártélyi nagy fa* több változatát. Az 1910-es évek második felében Baján is fest, majd 1919-ben Budapestre költözik. Barcsay Jenő (1900–1988) invitálására többször dolgozik Szentendrén. Színei ekkorra kivilágosodnak, festményei derűsek, líraiak lesznek. Kovács Márinak, egykori élettársának és festőkollégájának írt levelében ezt így fogalmazta meg: „én most már egészen másképp festök, csupa színt meg napfényt, sárgát, rózsaszínt. Azért, mert kell a nap nekem. Mert öreg vagyok, oszt fázom!”

Ennek a korszerű, oldott festőiségnek a legszebb példáit az 1984-ben előkerült ún. „Tornyai-lelet” kisméretű darabjai jelentik. Ezek az alapozatlan, szabványméretű falemezre – egykori szivardoboztetőkre – festett kompozíciók az életmű tematikai gazdagságát és az egyes képtémákban tapasztalható végtelen variációs bőséget illusztrálják.

Vásárhelyi művészet a két világháború között

„Téged is majd össze-szidlak a nagy modernségedért. Tegnap mondtam Szentösön Kosztának, hogy megváltoztál. Elhűlt az öreg, és sajnálta, aszonta: né engedjelek. Engedlek, – ne félj – csak osztán neköm is teccen a te modernségöd. Tudom, hogy a Barcsay modernségéből valami lössz. Azért tudja a fene: nem hiszek a modernségödben addig, amíg a képeidet nem láttam.”

Így írt az atyai jó barát Endre Béla festőművész Barcsay Jenőnek valamikor 1926–27 fordulóján, s ez a levél két dolgot is bizonyít. Egyrészt azt, hogy a magányos Koszta József a szomszéd vármegyében élő művész kollégákkal is tartotta a kapcsolatot, másrészt, hogy a pályakezdő Barcsay színrelépésével egyidőben a '20-as évek művészetében komoly változások zajlottak.

A nemzetközi trendekkel párhuzamosan az egyes alföldi művészeti központokban kibontakozó törekvésekben Nagybánya szerepe meghatározó volt. A friss, nyugat-európai irányzatokat ismerő és követő „neósok” Kecskeméten hoztak létre művésztelepet Iványi Grünwald Béla vezetésével. A szolnoki művésztelepen alkotók között a művészi irányzatok változatossága volt a jellemző. A Szegeden élő alkotók közül Nyilasy Sándor (1873–1934) és Dinnyés Ferenc (1886–1958) műveit emelhetjük ki. Hódmezővásárhelyen Endre Béla jelenléte és művészeti szervező tevékenysége biztosította a képzőművészeti folytonosságot egészen 1928-ban bekövetkezett haláláig.

Medgyessy Ferenc (1881–1958) először a 10-es években dolgozott a Majolikagyárban, majd a 20-as években több vásárhelyi értelmiség portréját készítette el itt-tartózkodása során. Terrakotta kispasztikáit a művész által átadott öntőformák felhasználásával a vásárhelyi Művészek Majolikatelepén készítették valamikor az 1930-as években. A Rudnay-féle főiskolai művésztelepek révén került a városba Barcsay Jenő és évfolyamtársa Hanna Melánia (1892–1972), s mindketten megőrizték kapcsolatukat Vásárhellyel Endre Béla halála után is. Új lendületet jelentett az 1934-ben létrehozott Tornyai Társaság, melyet Galyasi Miklós (1903–1974) költő, későbbi múzeumigazgató szervezett a város értelmiségével és a művészekkel. Tagjai között volt a házassága révén Vásárhelyre került Vén Emil (1902–1984) festőművész, és az örök nyug-

hatatlan Kohán György (1910–1966), valamint a műgyűjtő, görögkeleti lelkész Wiener Tibor (1887–1978) is. A Vásárhely-közeli Mártélyra járt le nyaranta Frank Frigyes (1890–1976) festőművész, s az itt festett vásznain a kortárs európai törekvésekkel szinkron jelenségek fogalmazódtak meg sajátos alföldi motívumok révén.

A Vásárhelyi Őszi Tárlatok indulása

A második világháborút követően alapvetően átrendeződött a magyarországi képzőművészeti szcéna. A fővárostól távoli Hódmezővásárhelyen némileg meg lehetett szabadulni a szocialista realizmus béklyójából, s nem lehet véletlen, hogy a budapesti Képzőművészeti Főiskola akkori tanárai, a vásárhelyi születésű Kurucz D. István (1914–1996) festőművész és Szabó Iván (1913–1998) szobrászművész hallgatóikat nyári művésztelepre ide hozták. Ezzel – előzetes szándékuktól függetlenül – biztosították a hódmezővásárhelyi műhely szakmai utánpótlását, és megteremtették a Vásárhelyi Őszi Tárlatok képzőművészeti hátszágát.

Kurucz D. 1953-ban saját Tükör utcai házában, a Képzőművészeti Alappal közösen létrehozta az Alap által fenntartott első vásárhelyi művésztelepet. Ezzel egy időben, a vásárhelyi Tornyai János Múzeum akkori igazgatójával, Galyasi Miklóssal és a városi tanács pénzügyi osztályán dolgozó – festőként is aktív – Almási Gyula Bélával (1908–1975), valamint Szabó Ivánnal 1954-ben elindították a Vásárhelyi Őszi Tárlatok sorát, mely 2018-ban a 65. alkalommal került megrendezésre.

A Vásárhelyi Őszi Tárlat eredeti koncepciója szerint meghívásos kiállítás volt, mely bemutatkozási lehetőséget kívánt biztosítani a Vásárhelyen élő, a Vásárhelyről elszármazott és a nem itt élő, de a városban vagy Mártélyon rendszeresen alkotó művészeknek. Ennek a törekvésnek a jegyében az első tárlat fődíját, a Tornyai-plakettet Medgyessy Ferenc szobrászművész kapta, míg a második évben Barcsay Jenő festőművész volt a díjazott. A meghívásos rendszerből adódóan kiállított itt Kohán György, Novotny Emil Róbert (1898–1975) vagy Frank Frigyes. A város és a Képzőművészeti Alap közös erőfeszítéseként a hatvanas évek elején többlakásos művésztelep épült a Kohán György utcában. Ennek is köszönhetően az ötvenes évek második felétől olyan művészek választották lakóhelyül Hódmezővásárhelyt, mint Kajári Gyula (1926–1995), aki 1954-től 1971-ig élt itt vagy a somogyi származású Németh József (1928–1994), a mosonmagyaróvári Szalay Ferenc (1931–2013), a budapesti születésű Lelkes István (1937), a vásárhelyi Fejér Csaba (1936–2002), Hézső Ferenc (1938), Fodor József (1935–2007), Csikós András (1947–2006), Erdős Péter (1938) és az orosházi származású Fülöp Erzsébet (1937).

Az Őszi Tárlatok aranykora

A Vásárhelyi Őszi Tárlat az ötvenes-hatvanas években – az akkori hivatalos művészetpolitikai elvárásokkal szemben – az akkori hivatalos értékelések a tárlat évenkénti kiállításait „narodnyiknak”, népiesnek vagy sematikusnak tartották. Tény, hogy ebben az időszakban az itt kiállított művek jelentős hányada erős társadalmi elkötelezettséggel, a magyar parasztság sorsának és életmód-

változásának dokumentálási igényével készült. A korszak művészeti kritikáiban a nacionalista jelző is negatív felhangot kapott, mint a nemzeti hagyományokra építő és ahhoz kötődő ábrázolásmód. Ugyanakkor misztikusnak is titulálták, mert az itteni realizmus nem fotószerűen, hanem egy sajátos "vásárhelyi elvontsággal" ábrázolta a valóságot.

A második tárlatról Barcsay Jenő, Csohány Kálmán (1925–1980), Kohán György, Kiss István (1927–1997), Patay László (1932–2002) és Vén Emil nevét emelhetjük ki. 1956-ban, a harmadik tárlaton szerepelt először Németh József és Szalay Ferenc festőművész. Művészettörténeti kuriózum, hogy Keserü Ilona (1933) ugyaneztől az évtől 1962-ig volt állandó kiállító a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon. 1958-ban, az ötödik tárlaton mutatkozott be először Samu Katalin (1934–2011) szobrászművész – Somogyi József (1916–1993) tanítványa – és ugyanebben az évben állította ki Kondor Béla (1931–1972) két rézkarca mellett a halott Medgyessyről készült tintarajzát. Kondor legközelebb 1966-ban, a 13. tárlaton jelentkezett ismét: itt láthatta a közönség első alkalommal a *Bohóc* és a *Repülés* című festményeit.

A később meghatározó alkotóvá váló vásárhelyiek közül először 1960-ban állított ki Erdős Péter és Fejér Csaba, 1961-ben Hézsó Ferenc, 1962-ben Fülöp Erzsébet és Fodor József. Ettől a dátumtól 1973-ig folyamatos résztvevője a Vásárhelyi Őszi Tárlatoknak Frank Frigyes. Somogyi József szobrászművész 1965-től, a 12. tárlattól 1971-ig, a 18. tárlatig volt Vásárhelyen rendszeres kiállító.

Általánosságban elmondható, hogy a Vásárhelyen letelepedett művészek, mint Németh József vagy Szalay Ferenc éppen baráti kapcsolataik révén vonzották az Őszi Tárlatokhoz Budapesten élő kollégáikat és nemzedéki társaikat: Patay Lászlót, Vecsési Sándort (1930–2015) és feleségét V. Bazsonyi Aranyt (1928–2011), valamint Somos Miklóst (1933–2009) és Szurcsik Jánost (1931).

Tóth Menyhért (1904–1980) festőművész a huszadik századi magyar művészettörténet emblematikus figurája. Az 1941-ben rendezett első egyéni kiállítását csak hosszú belső emigráció után 1964-ben követte a második a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban. Supka Magdolna művészettörténész ajánlotta a művészeti életben gyakorlatilag ismeretlen festőt Dömötör János múzeumigazgató figyelmébe, aki kiállítási lehetőséget biztosított a művésznek. Tóth Menyhért a kiállítás egész ideje alatt ott volt a múzeumban és az érdeklődő látogatóknak magyarázta a képeit. Ennek az eseménynek azonban volt egy másik következménye is, ugyanis ettől az évtől kezdve Tóth Menyhért rendszeres kiállítója lett a Vásárhelyi Őszi Tárlatoknak. Itt szerepelt először a *Csirik anyó* című emblematikus festménye 1967-ben.

A hatvanas-hetvenes évek egyébként is a tárlat aranykorának tekinthető. 1963-ban állította ki Kohán György a *Vásárhelyi utcarészlet* vagy 1966-ban a *Kabát* című mára ikonikussá lett műveit. 1967-ben szerepelt a közönség előtt Németh József *Fiú gereblyével* című nagyméretű vászna vagy 1968-ban Somos Miklós *Tehénpásztor* című műve. 1974-ből üdvözölhetjük a kiállításon Fodor József *Magány* című opuszát vagy 1975-ből Csikós András *Fekete szék* című filozofikus kérdéseket felvető finom, realista művét. 1976 különösen erős év lehetett, hiszen ekkor találkozhattak először a látogatók Fejér Csaba *Vak hordár*-jával vagy Szalay Ferenc *Mosakodó öreg*-jével.

Bár a hetvenes évek végén kibontakozó sajtóvita sok művészt elriasztott Vásárhelytől, az igazán hűséges alkotók továbbra is jelentős, olykor korszakos művekkel gazdagították a tárlatok mezőnyét.

A gyulai Koszta Rozália (1925–1994) 1980-ban állította ki a reá jellemző, erősen kontúrozó stílusban megfestett *Kettős portré*-jét. Hézsó Ferenc 1982-ben exponálta intim, mégis dekoratív *Rackanyáj*-át. Fülöp Erzsébet 1983-ban mutatta be munkásságának egyik összegző jellegű művét, a *Generációk*-at. Szalay Ferenctől 1985-ben láthattuk először az *Eljő az aratás*-t és ugyanebben az évben szerepelt Tenk László (1943) *A tavaszról* című nagyobb méretű művevel. A Vásárhelyi Őszi Tárlatok kétségtelenül egyik legmeghatározóbb kiállítója Németh József festőművész volt, aki évről évre öt jelentős munkával mutatkozott be a kiállításon. 1986-ban egyik kiállított műve az összegző szándékkal festett *Tehenek a fák alatt* című komplex világbéli utalásokkal terhes nagyméretű munkája volt.

Az Őszi Tárlatok kiteljesedése

A nyolcvanas években a tárlat szakmai visszhangja a bennfentesek és szimpatizánsok által jegyzett cikkekre szorítkozott, majd a kilencvenes évek elejére ezek is szinte eltűntek, és a tárlat kis híján az elhallgatás mocsarába süppedt. A tárlat igazi jelentőségére és művészeti jelenségeire érzéketlen hozzáállás eklatáns példája a 46. *Vásárhelyi Őszi Tárlat* katalógusának előszavában azon kijelentés, amely egy olyan budapesti képzőművész szájából hangzott el, aki maga egyébként soha nem állított ki Vásárhelyen: „a lösegg-festőknek pedig ott van Hódmezővásárhely, s jól van ez így!”

A tárlatok szervezői is érezték, hogy ebből a fajta kényszerű elszigeteltségből ki kell törni, s célul tűzték, hogy a kortárs képzőművészek körében szélesítsék, illetve megerősítsék a Vásárhelyi Őszi Tárlat támogatottságát és „tömegbázisát”. Így néhány olyan reformra került sor, melyek hosszú távon alakították a tárlat jövőjét, illetve szakmai megítélését is. Már a nyolcvanas évek első éveiben voltak próbálkozások arra, hogy változtassanak az indulás éveiben megfogalmazott szervezési elveken, és igyekeztek a felkértek-meghívottak körét a lehetőség szerint kibővíteni. 1982-ben közel hatvan fiatal művészt hívtak meg a tárlatra, majd 1984-ben a Képzőművészeti Főiskola minden végzős hallgatója személyre szóló felkérést kapott. Ugyanebben az évben költözött Szentestről Hódmezővásárhelyre Kéri László (1949) festőművész, aki nem volt ismeretlen a tárlat látogatói előtt, hiszen 1977 óta szerepelt munkáival. Festői szemlélete frissítőleg hatott a tárlat egészére, és izgalmas ellenpontját jelentette a hagyományos vásárhelyi szellemben alkotó Fejér Csaba, Csikós András vagy Erdős Péter munkáinak, illetve Hézsó Ferenc „belülről modernizáló” törekvéseinek.

1987-ben Patay László festőművész a Képzőművészeti Főiskola tanáraként a 34. *Vásárhelyi Őszi Tárlat* katalógus-előszavában így fogalmazta meg e kiállítási fórum máig ható koncepcióját:

„A 'vásárhelyiség' eszmei egység, művészi-világnézeti állásfoglalás. Már régen nem Hódmezővásárhelyről van szó csupán. A mai magyarországi ábrázoló művészetnek központjáról van szó... az őszi tárlatok jelenleg is érvényes koncepciója: a belterjesség, vagy ún. »nyitás« helyett az országos realizmus-fenntartó és összetartó szerepkör vállalása. – Ez az eszme hozta létre, ez élte, és csak ez tarthatja meg a művészettörténet számára.”

CSOHÁNY KÁLMÁN | KÉP ÉS KABÁT

1967 | RÉZKARC | 38 x 26 CM

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

A vásárhelyi grafika

A Vásárhelyi Őszi Tárlatra mindig is a festészet túlsúlya volt a jellemző, de ez nem jelentette azt, hogy igényes, a kor grafikai tendenciáit tükröző művek ne jelentek volna meg évről évre a tárlat kínálatában.

Természetesen arra is volt példa, hogy festő- vagy szobrászművészek grafikai igényű tanulmányrajzokat vagy vázlatokat adtak be egy-egy kiállításra, ezzel is alátámasztva egyes műveik előtörténetét vagy inspirációs forrásait.

A Vásárhelyen élő művészek közül Kajári Gyula hozott létre jelentős, egyéni látásmódját hűen illusztráló grafikai életművet, melynek tömönatos, summázó megfogalmazás módja zsigeri élményeket ébreszt a szemlélőben. A tárlatok indulásától jelen volt Hódmezővásárhelyen Csohány Kálmán és Gácsi Mihály (1926–1987), majd a hatvanas évektől jelentkezett Rékassy Csaba (1937–1989), Engel Tevan István (1936–1996) és Ágotha Margit (1938–2015).

A hatvanas-hetvenes évek fordulóján a kortárs magyar grafika élvonalának kedvelt kiállítóhelye volt a Vásárhelyi Őszi Tárlat, majd az egyes műfaji kiállítások (pasztell, rajz, grafika) megindulásával ennek a kiállítási fórumnak a grafika szempontjából visszaesett a jelentősége. A hetvenes évektől viszont ismét olyan kiváló grafikusok jelentkeztek, mint Sulyok Gabriella (1939), Muzsnay Ákos (1945), Nagy Gábor (1949) vagy Kovács Péter (1943).

Nagy Imre
művészettörténész

NEMZET-PERSZONIFIKÁCIÓK A XIX. SZÁZADI MAGYAR MŰVÉSZETBEN

A női alakban megszemélyesített haza több évszázados ábrázolási hagyománnyal bír a magyar művészetben. A XIX. század polgárosodó társadalma, valamint az olyan politikai események, mint az 1848-1849-es szabadságharc, a kiegyezés és a millenniumi ünnepségsorozat, különösen termékeny táptalajnak bizonyultak az ilyen allegóriák nagy számban való elterjedéséhez.

A *Patrona Hungariae* (Magyarország Nagyaszonya), a *Fertilitas Pannoniae* (Magyarország termékenysége) és a *Querela Hungariae* (Magyarország panasza) típusok után a reformkorban sajátos nemzeti-állami színezetű jelentéstartalom szervezte a nőalakok megjelenését. Ezt követően csak Trianon után telítődött újabb gondolatokkal a haza-megszemélyesítés. A XIX. században a termékenységi, a kulturális és tudományos szimbólumokkal megjelenített perszónifikációk, később a '48 nemzeti tragédiájára hivatkozó, megbilincsel, letiport, gyászoló megszemélyesítések váltak általánossá, a század második felében pedig jellemzőek a békésen trónoló, triumfiális jellegű nőalakok. Attribútumként a sodrony páncéling, a kard, a korona, a címerpajzs és esetenként a derékban húzott, bő lepelruha állandósult. Ezen alakok vizsgálata multidiszciplináris – történelemtudományi, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti és művészettörténeti – nézőpontok együttes figyelembevételével lehetséges, és a különböző nacionalizmus- és nemzetfogalom-elméletek is a kutatás homlokterébe kerülnek. Jelen írás, amely gondolatébresztő szándékkal teszi fel kérdéseit, a XIX. századi kortárs gondolkodás felderítését kísérli meg.

A századból Hungária vagy Pannónia nevű gőzöst, malmot, szállodát, fogadót, kávéházat, biztosítótársaságot, evezőklubot, szabadkőműves páholyt, nyomdát és folyóiratot is ismerünk, így kijelenthető, hogy az akkori közbeszéd részét képezte ez az allegorikus formula. Felvethető tehát annak kérdése, létezett-e ekkor tudatos különbségtétel és lényegi eltérés a Hungáriák és a Pannóniák között.

Ehhez mindenképpen fontos adalékot nyújt a XVI. és XVII. századi humanizmus gondolatisága, és az, hogy ekkor a törökellenes háború és a népességmozgás következtében módosultak a Kárpát-medence állami, területi és etnikai elnevezései. Klaniczay Tibor szerint fontos tényező volt továbbá az

antikizáló területnevek divatja és a kezdődő nyelvi-nemzeti öntudatosodás is. A Pannónia vagy Hungária elnevezés kérdése a kortársakat is foglalkoztatta. Pietro Ransano 1490-ben megjelent írása, az *Epithoma rerum Hungarorum*, külön fejezetet szentelt ennek tárgyalására, figyelembe véve az országhatárokat és a területek elnevezésének eredetét is.¹

A Pannónia-fogalom értelmezéséhez szervesen hozzátartozik az is, hogy bár Mátyás király kedvelte az antikvitást, mégsem tartotta helyesnek országára a „Pannonia” kifejezést használni: oklevelein a „rex Hungariae” felirat jelent meg. Sokáig kizárólag csak az itáliai humanisták használták a Pannonia elnevezést, többek között Marsino Ficino és Bartolomei Fonzino is Mátyásnak mint Pannonia királyának írt levelet. Antonio Bonfini a históriájában összemosta a két fogalmat, ahogyan korábban Anonymus krónikái is egymással teljesen megegyezőként említették Pannoniát és Hungariát. A Pannoniával azonosított Hungaria „a XVI. század végéig egy politikailag változó, több nép által lakott” ország volt, ugyan a lakosai és a kívülállók „több részre szakadása ellenére is történeti és kulturális egységnek tekintették”.²

A XIX. századi képzőművészettel kapcsolatos megnyilvánulások fogalomhasználata az illusztrált lapok vizsgálatával körvonalazható. A 1854 és 1921 között megjelenő *Vasárnapi Újság* hasábjain a legtöbb esetben a Pannónia elnevezést használták, ritka kivételként a Jauner Ferenc műhelyében kivitelezett, álló Hungariát bemutató Széchenyi-billikom leírása említhető.³ A példák közül kiemelkedik az 1881. május 23-án rendezett bukaresti koronázási menet részletekbe menő ismertetése.⁴ A „magyar társulat szekere” a különböző társadalmi osztályok képviselőinek kíséretében vonult fel, közepén a sodronyvértben, bő fehér szoknyában, címerpajzsral és pallossal trónoló Pannóniával. Ebben az esetben nem egy írásos programmal vagy művészi leírással megjelenő perszónifikációról van szó, így a Pannonia-névválasztás teljes mértékben a beszámoló írójának sajátos döntését tükrözi. A kortárs karikatúrák és azok szövegi kontextusának vizsgálatakor szintén ez az elnevezés látszik a leggyakoribbnak: a Pannónia név következetes használatára a Jókai Mór által szerkesztett *Az Űstökös* képei mutatnak bizonyítékot.

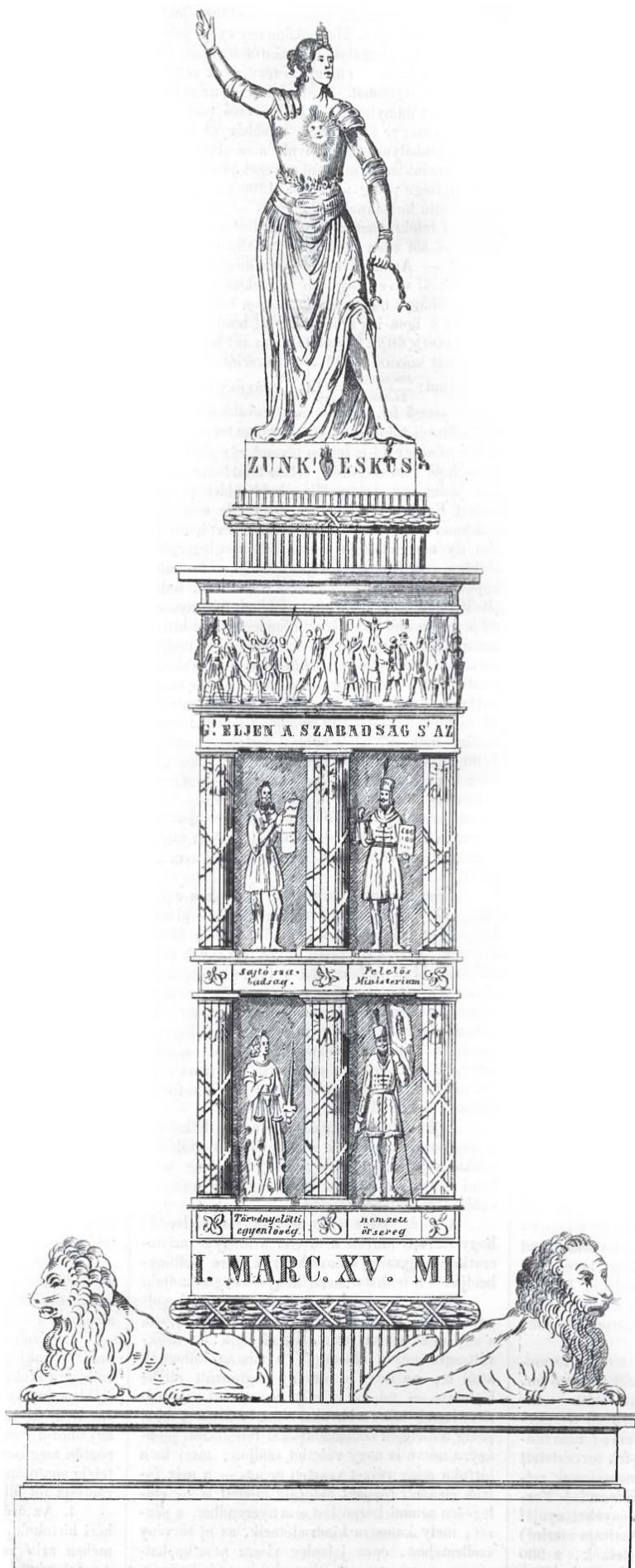
FERENCZY ISTVÁN | BÖLCS PANNONIA | 1825 KÖRÜL

GÖMÖR KISHONTI MÚZEUM, RIMASZOMBAT.

Forrás: Meller Simon: *Ferenczy István*

In. *Magyar Történeti Életrajzok*. 21. évf. 3-5. Bp. 1905. 183. p.

A művészi névadásra utaló források árnyalhatják a különbségtétel mibenlétét, azonban a legtöbb mű esetében nem ismertek a konkrét keletkezési körülmények. Ferenczy István *Bölcs Pannonia*-nak nevezett büsztje a szobrász Kazinczy Ferenchez írt levelében került bemutatásra 1825-ben. Ferenczy ezzel kapcsolatban megfogalmazta vállalt feladatát: „Én azon Magyar Országai Márványból a' Magyar hazába dolgozni akarván, gondolkoztam egy tárgyról, a' melyet a' leg első ásott Márványból fagnék, és ezen Művészéségnek egy illő ajtó nyilast csinálna...”⁵ Ezt az elképzelést áthatja a Ferenczyt jellemző magasztos művészi hivatástudat, ahogyan a *Bölcs Pannonia*-nak – a pár évvel korábbi *Pásztrolányká*-hoz hasonlóan – emelkedett szerepet szánt. Az elhivatottság abban is megmutatkozik, hogy a büsztöt a Nemzeti Múzeumban akarta a későbbiekben elhelyezni, hogy a nemzet anyjaként számlálja mindazokat, akik „hazánk kódét derítették”. Ezzel az elképzeléssel Ferenczy egy olyan víziója válik teljessé, amelyben a Pannónia-büszt teremt meg az adott térben a monumentális történeti allegóriát, a nemzeti panteont.⁶ Ehhez kapcsolódott a *Tudományos Gyűjteményben* 1828-ban megjelent kortárs értelmezés is, Petrózai Trattner Károly tollából.

MARCO CASAGRANDE | SZABADSÁGOSZLOP (TERV) | 1848.

Forrás: *Képes Újság* 1. évf. 17. sz. 134. p. = OSZK Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis

Az elemzés rávilágít arra, hogy a nőalak fején a várkorona a haza erősségét hivatott jelképezni, a búzakalásszal és szőlővel díszített fátyol pedig a termékenységre és a gazdagságra utal.⁷ Ferenczy leveléből kiderül, hogy a szobrász a bölcsességet rendeli allegorikus tartalomként a fátyolhoz. Az elfátyolozás, lepellel fedés gesztusa elsődlegesen az Eklézsia és Zsinagóga nőalakokhoz kapcsolható. Az Ószövetség megszemélyesítésének, Zsinagóga szemének ilyen módon való eltakarása a tudatlanságra utal, míg fátylának az Újszövetség, vagyis Eklézsia általi felfedése maga a bölcsesség beköszönte.⁸ Ferenczy *Bölcs Pannónia*-jánál ez a bölcsesség megnyilvánul abban is, hogy Pannónia a békét védelmezi, mert az első nem megvalósult tervek szerint jobbában visszafordított fegyver szerepelt volna – jelezve: kevésbé a hadviselés, mint inkább a „nemesebb gondolatokra” fordítja figyelmét. Ferenczy keze alatt további női nemzet-perszónifikáció is formálódott: Virág Benedek síremlékét 1830 nyarán tervezte meg. Az elkészült modellről fennmaradt saját beszámolója, melyben Pannoniaként emlékezett meg ülő alakjáról.⁹ A szobrász további gondolatokkal ruházta fel a síremlékszobrászatban egyébként gyakori gyászoló, meggyötört, égre tekintő nőalakat, aki itt a nemzet anyjaként borostyánkoszorúval illeti a hazai költészet és történetírás nagy alakját.

Ferenczy a római antikvitás éppen felfedezés alatt álló romjain érlelődött szobrászszá, a latin nyelvű kultúra hatása alatt. Esetében a Pannónia-névválasztás lehet nyelvi megfontolás eredménye, utalhat ezzel a Római Birodalom részét képező provincia elnevezésére is. Az is logikusnak tűnhetne, ha az itáliai származású Marco Casagrande a római kulturális-művészeti örökségre utalóan Pannóniának nevezte volna el megszemélyesítését, ő azonban a kortárs olasz nyelvhez közelítve az „Ungheria” kifejezéshez kötődően Hungáriaként írt karakteréről.¹⁰ A *Szabadságoszlop*-ról szóló magyarázó szavak és a terv a *Képes Újság* 1848. áprilisi számában jelent meg. A *Szabadságoszlop* a magyar haza nagyságát és a reformkövetelések allegóriáit igyekezett megjeleníteni, ezért az emlékmű ikonográfiai programja is inkább a „békés úton kivívott szabadság diadalérzetében” fogant. A szobrász magyarázatából kiderül, a Hungária-nőalak jobb kezét – az antik érmék Pannóniájához hasonlóan – esküre emelné a terv szerint. Ez a gesztus Casagrande szerint a „Nemzeti dal” szavaira emlékezteti a magyarokat.

Ebben az esetben egy olyan allegóriáról beszélhetünk, amely a fizikailag korlátozott Hungáriát az önállóságában korlátozott hazával azonosítja: a korábbi elnyomatásra utalóan széttört bilincsel ábrázolja a megszemélyesítést, így ebben a nemzet-perszonifikációban a felszabadult nemzettestet láthatjuk. Ennek magyarázata lehet, hogy a terv a forradalom kezdeti sikereik és az áprilisi törvények után napokkal jelent meg. A művészet, a geográfia és a nemzeti ideológia összekötésével kapcsolatban Sinkó Katalin úgy gondolta, a „földrajzi fogalom áttranszformálódhat ideologikus töltetű képpé”. Példaként a sanyargatott nemzettest jellemzőit, a meggyötört, lecsupasított, megcsonkolt vagy megölt nemzet-megszemélyesítéseket említette, amely esetekben a területi integritás sérelme a test sérelmével fonódik össze – ahogy Casagrande szobrának esetében is.¹¹ A nemzettest-elmélettel és az áttekinthető ábrázolásokkal kapcsolatban érdemes a következő kérdést megvizsgálni: a Hungária-elnevezés feltételezhető-e a geográfiai és jogi értelemben vett Magyarországot; míg a Pannóniának nevezett allegória közelít-e ilyen mértékben egy elvontabb, nyelvi-kulturális alapon elképzelt nemzethez.

A példák alapján megállapítható, hogy a perszonifikációk elnevezéseit teljesen szabadon, az országhatárok és a területi vonatkozások figyelembe vétele nélkül, valamint az egykori római provincia nevével függetlenül alkalmazták. Az ilyen példákat vizsgálva azonban szembevetendő, hogy ezek a Hungáriák egészen a honfoglaló magyarokra utalnak vissza, a történetileg, jogilag és földrajzilag értelmezhető nemzet-perszonifikáció képzete felé közelítve a Hungáriát az elvontabb, Pannóniának nevezett alakokkal szemben.

Prágai Adrienn
művészettörténész, grafikus

FERENCZY ISTVÁN | VIRÁG BENEDEK SÍREMLÉKE | 1830.

Szeged, Dóm tér – Fotó: Kelemen Szabolcs

Jegyzetek:

1. A legtagabb ország-fogalom Oláh Miklós nevéhez kötődik, aki 1536-ban a két román fejedelemséget, Horvátországot és Boszniát is az ország részének tartotta. Giovanni Antonio Magini 1596-os „Geographicájá”-ban Hungáriához tartozott Pannonia Inferior, az északi Kárpátok, valamint Dalmácia Erdély által elfoglalt része. Az 1597-ben Magyar Királyságban járó Jacques Esprinard Moldvát már nem számította az országhoz, Erdélyt viszont igen. – Klaniczay 2001: 70-71.
2. Klaniczay 2001: 79-91.; 84.
3. *Vasárnapi Újság* 1862: 515. („Jauner Ferenc: Széchenyi billikoma”) – „Tetején Hungaria áll a nemzeti czimmerrel.”
4. *Vasárnapi Újság* 1881: 362-363. („A koronázási ünnepélyek Bukarestben”)
5. KazLev XIX. 1909: 284-295. – 4450. Ferenczy István levele Kazinczy Ferencnek, Budán, 1825. febr. 1. – „... Nemzeti Museumnak azon szálájába, a hová a' Magyar derék emberek fognak jönni, mint anya a' legfőbb helyen, és colossal nagyságba, fiai pedig körös körül, számlálva a' kik hazánk kódét derítették”.
6. Ennek végül két példányát kezdte el formázni, mindkettő befejezetlen maradt. Az egyik büszk Pesten volt és ott is pusztult el, míg a másik ma is megtalálható a rimaszombati múzeumban.
7. Petrózai Trattner 1828: 131.
8. *Pál apostol Korinthusiaknak írt második levele* – 2Kor 3.13-16: „...nem úgy, mint Mózes, aki befödte arcát, hogy Izrael fiai ne lássák mulandó dicsőségének a végét. Az ő értelmük eltompult, hiszen mindmáig rajta a fátyol az Ószövetségen, amikor olvassák, s rajta is marad, mert csak Krisztusban tűnik el. Igen, mind a mai napig fátyol borítja szívüket, amikor Mózeset olvassák, de ha majd az Úrhoz térnek, eltűnik a fátyol.”
9. Wallentínyi 1912: 248-252. – Ferenczy István levele Ferenczy Józsefnek, Budán, 1930. október 23-ikán.
10. *Képes Újság* 1848: 134-135.
11. Sinkó 1996: 267-270.

Források:

- KazLev XIX. 1909
- Kazinczy Ferenc összes művei.* Harmadik osztály. Levelezés, I-XXIII. köt., közzététel: I-XXI. Váczy János, XXII. Harsányi István, XXIII. Berlász Jenő, Busa Margit, Cs. Gárdonyi Klára, Fülöp Géza, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890-1960. (XIX. köt.: 1909)
- Képes Újság 1848
- Képes Újság*, 1848, 1. évf., 17. sz. (1848.04.22.)
- Petrózai Trattner 1828
- Petrózai Trattner Károly: *Hazai művészet.* Ferenczi magyar szobrász' (képfaragó) műterme Budán a' Vízivárosban 62. sz. földszint, Tudományos Gyűjtemény, 1828, 12. évf., 127-136.
- Vasárnapi Újság 1862
- Vasárnapi Újság*, 1862, 9. évf., 43. sz. (1862.11.26.)
- Vasárnapi Újság 1881
- Vasárnapi Újság*, 1881, 28. évf., 23. sz. (1881.06.05.)
- Wallentínyi 1912
- Ferenczy István levelei*, közléteszi: Dr. Wallentínyi Dezső, Rimaszombat, 1912.
- Szakirodalom*
- Klaniczay 2001
- Klaniczay Tibor: *Hungaria és Pannonia a reneszánsz korban*, in: Uő.: Stílus, nemzet és civilizáció, Régi Magyar Könyvtár Tanulmányok 4, vál. és szerk. Klaniczay Gábor és Kőszeghy Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 2001, 70-92.
- Sinkó 1996
- Sinkó Katalin: *A megsértett Hungária*, in: *Magyarország Kelet és Nyugat közt. A nemzetudat változó jelképei*, szerk.: Hofer Tamás, Budapest, Néprajzi Múzeum – Balassi Kiadó, 1996, 267-282.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült. Témavezető: Gosztonyi Ferenc (ELTE BTK, egyetemi adjunktus) és Veszprémi Nóra (ELTE BTK, egyetemi tanársegéd).

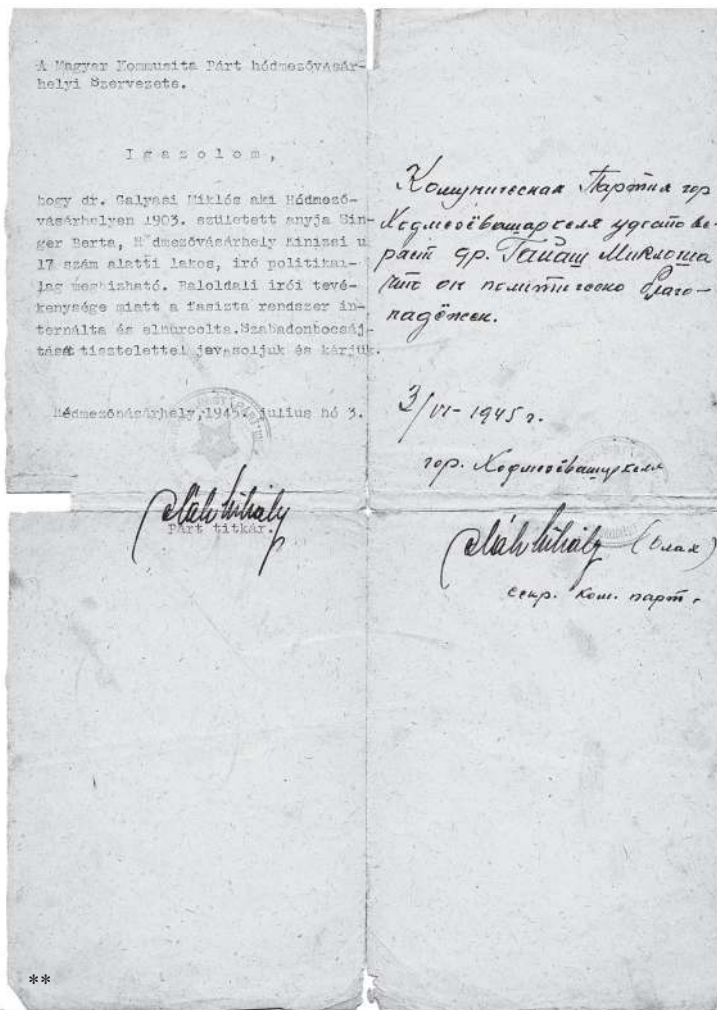
A SZÖKEVÉNY

Galyasi Miklós a második világháború befejező szakaszában*

A német megszállás után a magyar kormány 1944 áprilisában rendelte el a zsidó lakosság gettókba zárását. A hódmezővásárhelyi városvezetés ezt ugyan elszabotálta, de a későbbi deportálásokat már nem tudta megakadályozni. A helyi sajtó hó végén hírelte, hogy őrizetbe vették „Galyasi Miklós 41 éves zsidó pékmestert”, ellene internálási határozatot hoztak, mert politikai megbízhatatlansága bizonyosodott. Mikor esztendő múltán visszájára fordult az események sora, az államrendőrség politikai osztályán egymás után vették fel a volt vásárhelyi rendőrkapitány igazolási ügyében született, leginkább terhelő vallomásokot. Galyasi, mint a vád egyik tanúja, később a népbíróságon ezt vallotta: „1942 márciusában indult meg Beliczky Kálmán részéről ellenem a hajsza. Ekkor felszólított, hogy igazoljam hatvan napon belül magyar állampolgárságomat. A rendőrségen tiltakoztam a nevetséges belém kötés ellen, kijelentve, hogy száz évre visszamenőleg tudom igazolni őseimnek hódmezővásárhelyi, illetőleg szegedi származását. A felszólítást nem vettem figyelembe, és öt hónap elteltével sem igazoltam állampolgárságomat. Néhány hét múlva a vásárhelyi rendőrség kiutasító végzést hozott ellenem, melynek értelmében december 6-án feleségemmel együtt (aki keresztény származású), el kell hagynom Magyarországot területét.

Nem vettem figyelembe ezt a komolytalan véghatározatot, és nem mentem sehova. Az ország területéről nem toloncoltak ki, de vissza sem vonták a véghatározatot. Ebből is látszott, az ügy komolytalan. 1944 áprilisában dolgozni mentem feleségem gyümölcsösébe, amikor az utcán az egyik államrendőrségi detektív megfogott, és a rendőrségre előállított. Megkérdezés nélkül elvittek a fogdába, ahonnan csak akkor vezettek Zágón tanácsos elé, amikor már készen volt az internálási véghatározatom Beliczky Kálmán aláírásával. Indoklás az volt, hogy feltehetően kommunista magatartású vagyok, így általam a mai társadalmi rend veszélyeztetve van. Április 20-án több helyi internálttal együtt elvittek a sárvári internáló táborba, ahonnan csak katonai SAS behívójegyemmel sikerült kiszabadulnom. A velem együtt internált személyek közül egy sem tért vissza ez idáig. Egyéb mondanivalóm nincs.” – Sebtyben tett tanúvallomása sebtyben rögzített jegyzőkönyvéből kimaradt, hogy addigra megjárta Páhi és Hajmáskér munkaszolgálatos (muszos) táborait, noha az exkapitány 1940-től volt Hódmezővásárhelyen. Ide vonatkozó szórvány hagyatéki feljegyzései egyikén konkrétan, de, mint kiderül a későbbiekből, pontatlanul fogalmaz: „[Sárvárról] két hónap után SAS behívóval az újvidéki 105/2 számú munkaszolgálatos századhoz osztottak be, ahol megszakítás nélkül 1944. december 25-ig teljesítettem szolgálatot, amikor is megszöktem és orosz fogságba kerültem. Fogságom állomásai: Baja, Szeged, Sopron, ahonnan a DEGOB szabadított ki 1945 júliusában.”

Kálváriája új állomásairól az eddigieken kívül még három hagyatéki dokumentumra és a hadtörténelmi szakirodalomra támaszkodva írhatunk. A sárvári Műselyemgyárban kialakított munkaszolgálatos- és internálótáborok mellé májustól egy kisegítő toloncházat is rendszeresítettek, ahol veszélyes baloldaliakat, szakszervezeti aktivistákat, „állampolgárságukat igazolni nem tudó” zsidókat zsúfoltak össze. Azonban a hadsereg nagymérvű munkaerőhiánya miatt a muszos zászlóaljparancsnokságok június közepén a nyilvántartásukban szereplő zsidókat még ezekről a helyekről is összeszedték a sürgősségi behívóval. Hadifogolyként bántak velük, látogatót nem fogadhattak, a táborot keresztény fegyveres őrkísérettel, munkahelyre menet hagyhatták el, indokolt esetben az őrség fegyvert használt, naponta félórás fegyelmező gyakorlatot tartott. Galyasi feljegyzésében a hadrendi szám a hódmezővásárhelyi V. kisegítő, közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljnál korábban felállított századra vonatkozik. Azonban az általa megadott időpontig Újvidéken nem maradtak, a keletről nyugatra erőteljesen haladó 2. Ukrán Hadseregcsoport már szeptember közepétől kikényszerítette az evakuálásokat a Dél-, majd Észak-dunántúli területekre, a részletek Radnóti Miklós okán közismertek. Ugyanis az augusztus 23-i román átállást követően szeptember 6-án az ellenséges armádia Kladovónál (Vaskapu) átlépte a román-serb határt, Újvidéket október 23-án foglalta el, nyomában a kommunista Tito partizánjaival. A muszos századokat a német Birodalmi Védőállás, a Reichsschutzstellung (Délkeleti Fal) Hegyeshalom, Sopron, Kőszeg vonalszakaszának erődítési munkáira rendelték.

November 25-én jelent meg a bécsi székhelyű német XVII. véd-erőkerzet parancsnokságától jegyzett tizenöt, úgynevezett „Magyarország-parancs” közül az első, ami ausztriai gyűjtőtáborokba érkeztetésüket célozta, szökése napján, december 25-én pedig már a hetedik: „... a helyzet megköveteli, hogy meg kell gyorsítani a magyar királyi póthadsereg [muszos] csapatainak, szerveinek és személyeinek hátratelepítését.” Osztrák történelmi megítélés szerint ez „egyenlő volt a magyar katonai kerületek önfeloszlatásával és felért egy fejvesztett meneküléssel.” A felmerülő kérdéseket, hogy Galyasi eddig milyen útvonalat járt be, hol szökött meg és került hadifogságba, további kutatás válaszolhatja meg, némi támpont, hogy egyik földijét, sors- és hittársát, akivel közel azonos időpontban került újvidéki munkaszolgálatra, a Komárom – Győr vonulási úton ölték meg január közepén. A szovjet hadifogoly-gyűjtőállomások a háború végéig követték a front előrenyomulását. Ilyen gyűjtőből került a bajai hadifogoly-tranzittáborba. A város október 21-től állt orosz városparancsnokság alatt. Szegeden és Sopronkőhidán a börtönöket használták hadifogoly-továbbító tábornak, a szegedi Csillagot 1944. november közepétől. Ritkán fordult elő, hogy az új magyar kormány vagy a Magyar Kommunista Párt kérelmére szabadult valaki, a kivételesek leginkább a nekik fontos baloldali politikusok, művészek, tudósok, izraeliták lehettek. Törvényesen távozott az is, aki az önkéntes magyar hadosztályba (műszaki hadifogoly-alakulat), vagy az Új Magyar Honvédség állományába kérte átvételét. A Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága (DEGOB) közvetítő akciójáról Galyasival kapcsolatban még nem került elő dokumentum, de nem lehet véletlen, hogy Szegedről Sopronba és nem malenkij robotra vagy gulágra került. A szovjet Állami Honvédelmi Bizottság és a Belügyi Népbiztosság 1945. június 4-i határozatai alapján elsőként kezdték a Sopronban és Szegeden összegyűjtött, nem német nemzetiségű, leromlott egészségi állapotú, munkaképtelen hadifoglyokat szabadon bocsátani. A nyugatra tolódó front már korábban lehetővé tette az otthoniakkal való kapcsolattartást, kiderül Galyasi szovjet határozatokkal azonos keltezésű, apróra hajtogatott, boríték, címzés nélküli, vonalas irkából tépett papírra ceruzával kapkodva írt leveléből. Nem igazolható, hogy korábban jutott-e haza, mint írója, de kiderül, hogy személyi okmányait már sikerült otthonról pótoltatni. Levelében Wéber Józst, feleségét szólítja meg: „Mégkaptam aranyos kosárcádat, és úgy éreztem, hogy a szíved-lelked benne van. ... Itt nem néznek senkit és semmit, ha kell 100 ember, akkor, akit előkapnak, azt viszik, ki tudja hova. És egy óra múlva jöhet felmentés, írás, és én, akinek elhurcolták Édesanyját... elveszek a névtelen embermilliókban betegen, örege, a visszatérés minden reménye nélkül... Most kérek a következőkre: a vásárhelyi szociáldemokrata párt igazoljon le, hiszen nyílt titok volt eddigi életem... Erre szabadon bocsájtanak biztosabban, mint akármilyen protekcióra. Az igazolást kivonatosan csatolják a többi irataimhoz, amelyek a fogolytábor parancsnokságán vannak. Ez, és semmi más nem tud megmenteni, de ez is csak akkor, ha gyorsan, gyorsan és még gyorsabban történik. ... Vidd haza a Te öreg, beteg párod, aki ugyan nem érdemel meg Téged, de az Úristen mérhetetlen kegyelme folytán mégis nekem juttatál életpáromul, és akit nem adnék oda az egész világnak, mert Te vagy az én lelkemnek jobbik fele, aki embert csináltál az emberből, a kölyökből költőt, és talán életre hívod a halni készülő, hátrálásra kényszerítvén a Sorsot mérhetetlen szeretetteddel.

GALYASI MIKLÓS OTTHONÁBAN, A MŰVERŐM-BEN AZ 1930-AS ÉVEK KÖZEPÉN

Képek forrása: Németh László Városi Könyvtár
Helyismereti Gyűjtemény

... Az igazolást Karácsonyi főispán egy telefonja elintézi, ha kell, csak hivatalosan, a párt, vagy a szükséges úton adják be, és kérik csatolását többi irataimhoz. ... A legközelebbi csomagban tűzkövet, cigarettapapírt, dohányt vagy cigarettát is küldjél, pár zoknit, mert nagyon rongyban járok és fáj a lábam. Orvosságot is kérek. A kenyér nagyon jó, bár már mindenem elfogyott, a kenyér volt a legjobb. Sót, paprikát, ha lehet, kis üveg zsírt kérek. Retek helyett hagymát, mert nem tudom elrágni. ... Édesanyám írt vagy üzent? ... Miből élsz? ... Írj egy pár sort csak így, mint én. A fiúknak sok mindent köszönhetnek. Neveket nem írok, minek ...” – A másik dokumentum, a bilingvális igazolás felhasználására biztos, hogy nem került sor, különben valamelyik oroszországi levéltárban, és nem Galyasi hagyatékában lap-pangott volna. A hosszában kettéhajtott, írógéppel írt lap bal felső sarkában: „Magyar Kommunista Párt hódmezővásárhelyi Szervezete”, alatta: „Igazolom, hogy dr. Galyasi Miklós, aki Hódmezővásárhelyen 1903-ban született, anyja Singer Berta, Hódmezővásárhely Kinizsi u. 17. szám alatti lakos, író, politikailag megbízható. Baloldali írói tevékenysége miatt a fasiszta rendszer internálta, és elhurcolta. Szabadon bocsátását tisztelettel javasoljuk és kérjük. Hódmezővásárhely, 1945. július 3. Oláh Mihály párttitkár”** – jobboldalt ennek rezüméje oroszul, mindkettő alatt szignó, piros pecsét ötágú csillaggal, a lap hátoldalán lila tintaceruzával értelmezhetetlen kifejezés: „Exatalandó!”

Ezért-e, vagy az orosz határozatok miatt (ez valószínűbb), de július 19-én rövid újsághír tájékoztatott mindenkit hazaérkezéséről. „Itthon tudtam meg, hogy Édesanyám az auswitzi gázkamrában pusztult el a német hóhérok kezétől. Feleségemmel együtt teljesen kirabolt, széthurcolt otthonunknak csak üres falait találtuk. Hónapokig beteg voltam, mert 45 kg [test] súllyal érkeztem haza, és figyeltem, hogyan tápáskodik fel a város a második világháború borzalmi után.” – írta húsz évvel későbbi emlékezésében, ami e történet végéről, és egy új kezdetéről szól...

Béres Dezső
helyismereti kutató

*Kapcsolódó közlés előző lapszámunk „Most átröpülök három nehéz évet... – Galyasi Miklós a 2. világháború 1940-43-as éveiben” című írásához.

MESÉLŐ ÉTELEINK, ITALAINK

A vásárhelyi emberek vendégszeretetről jegyezték föl 1844-ből: „Különben, jellemének fővonási: lepletlen nyíltság, jószívűség, 's barátságos vendégszeretet. Ha házához megyünk kenyerét megszegei előttünk; 's ha utban találjuk, egypár itcze borért 4-5 mértföldnyire is elvisz, ha kívált beszéddel tartjuk, akkor ő a' gazda kocsin és csárdában.”

Szathmáry Károly, 1844

A gyermekkor ízei, édesanyánk főztje, nagyanyáink süteményei, a gőzölgő konyha illatai, a konyhaszekrény fűszeres fiókjainak rejtelmek, a kamra csábító befőttjei és lekvárjai vagy a padláson lógó szalonnák és kolbászok, mind hozzátartoznak a gyermekkor teljességéhez, boldogságához. Ki nem fedezte föl gyermekként szívesen a nagymama kamrájának polcait, az azon rejtőz finomabbnál finomabb lekvárokat, befőtteket, félretett süteményeket, dióbelet, mogyorót, aszalt szilvát rejtő tányérokat, tasakokat, dobozokat. Mindenki szívesen lábatlankodott főzőskor, de különösen süteménysütéskor édesanyja vagy nagyanyja szoknyája mellett, hogy egy darab nyers, édeskés zöldséget kaphasson ropogtatni, hogy a készülő tésztából, krémekből kóstolhasson, hogy a kiürülő edényeket kinyalogathassa. A fiúgyerekek először bátortalanul, de kíváncsian környékeztek meg a nagyapjuk vezette disznóvágást, hogy minél hamarabb kaphassanak a frissen pörzsölt füléből-farkából, abált májból, miközben ellestek már fogásokat is. Szombaton a kenyérsütés illata áradt az egész házban, alig bírták ki a gyerekek, hogy a ropogósra sült kiscipóból, lángosból kaphassanak zsírral, fokhagymással, házi tejföllel vagy csak úgy forró magában.

Ennek a „több mint szakácskönyvnek” – reményeim szerint – az a célja, hogy kinyissa gyermekkorunk, és a több nemzedékkel korábban élt vásárhelyiek konyhájának ajtaját. Benézzünk a tűzhelyen fővő ételekbe, a kemencében sült fogásokba, a szabadban, bográcsban rotyogó paprikásokba, a titkos csemegéket rejtő kamrák, padlások, konyhaszekrények, a butellákba kívánczó, kisüstön lepárolt pálinkák világába, a város körüli homokdombokon termelt szőlőből szűrt borokat érlelő verempincékbe és még sok minden ide tartozó érdekességbe.

A régen élt vásárhelyiek ételéről és italairól, a kisebb és nagyobb gazdák, polgárok, mesteremberek sütés-főzéséről keveset tudunk, maguk sem tartották fontosnak azokat följegyezni.

A fényképet Dani Imre festő készítette az 1930-as években egy városi háznál tartott lakodalom főzőasszonyairól és húsfőzőiről

Három nagy néprajzi, helytörténeti kutatónk – Kiss Lajos, Herczeg Mihály és Nagy Gyula – jelentős, ma már pótolhatatlan gyűjtést végeztek a vásárhelyi zsellér, paraszti-, kisgazda rétegek ételéről és italairól, étkezési szokásairól, a 19. század derekától a 20. század második feléig. Ezek azonban külön-külön jelentek meg, összegzésük és kiegészítésük ez idáig hiányzott. Rajtuk kívül Nagy Vera kortárs néprajzkutatónk végzett a témában több részletező és összefoglaló kutatást és azok földolgozását. Szent Tibor író, néprajzkutató – habár célzatosan sosem gyűjtötte a vásárhelyi parasztság ételait, italait – számtalan gyűjtésében és az ezekből készült munkáiban fellelhetők ezek, vagy a hozzájuk kapcsolódó szokások. Az említett szerzők kutatási anyagait ki kellett egészíteni a helyi levéltári, helytörténeti, néprajzi gyűjtemények anyagának ilyen irányú kutatásával, a vásárhelyi paraszt-polgári réteg étkezési szokásainak földolgozásával, valamint az említett helytörténetesek kutatása óta eltelt időszakban meghonosodott ételek leírásainak fölgyűjtésével. A korábbi néprajzi kutatók gyűjtési területén (Csomorkány, Vásárhelyi-puszt, Mártélyi-tanyák, Gorzsa környéke, belterület, stb.) kívüli – Vásárhely határához tartozó – külterületeket is igyekeztem fölmérni és följegyezni a legjellemzőbb és a szokatlan ételeket, italokat és a velük kapcsolatos szokásokat.

Ennek a könyvnek a célja nemcsak a régi ételleírások, a vásárhelyi konyha fogásainak megőrzése és átmentése a huszonegyedik századba, hanem a konyhába kerülő nyersanyagok megtermelésének, előállításának, felhasználásának rövid ismertetése, ugyanakkor az utolsó emberöltő alatt bekövetkezett változások nyomán követője, és egy lehetséges konyhai jövőkép fölvezetése is.

Ebben a hódmezővásárhelyi szakácskönyvben a város és környékének legjellegzetesebb régi és újabb ételait igyekeztem összegyűjteni, az általánosan ismert ételféleségeket nem, vagy csak felsorolásszerűen érintem. Az ételek nevét a Hódmezővásárhelyen és környékén leginkább használatos elnevezéssel írtam, a helyi tájszólás szabályai szerint, zárójelben a névmódosulásokat és a ma legelterjedtebb megnevezés föltüntetésével. A közölt ételrecepteknél – a nyersanyagok összetételében és elkészítési módjában – eltérő változatok léteztek a múltban, és léteznek ma is, hiszen van olyan étel, amelyet családonként is különbözőképpen készítettek és készítenek el. A könyvben szereplő ételek közel kétszáz év vásárhelyi gyűjtéseiből valók. Az ételek alapanyagainál, a húsfélék, zöldségek, gyümölcsök, tejtermékek stb. minden esetben Hódmezővásárhelyen, vagy a környékben (Makó, Szentes, Szeged, stb.) termelt és előállított, de mindenképpen magyar hozzávalók értendőek.

Remélem, hogy ebben a vásárhelyi szakácskönyvben nemcsak a múlt helyi ízeit sikerül továbbadnom, hanem újabb fogásokkal, ételváltozatokkal, ötletekkel gazdagítani a mindennapi és ünnepi konyhánkat.

Benkő B. László
helyismereti kutató

A TISZA-PARTI MINDENNAPOK ORPHEUSZAI

Mindszenti és Mindszenten játszó szórakoztató és népzenei szolgáltató muzsikuskok az 1950-es és 1990-es évek között

„Értelmünk gyakorlati használata során a felejtés épp olyan fontos, mint az emlékezés”

William James

Nemcsak az Old Headshot Day régi portrék napján (április 26.) vesszük elő a régi portrékat – némi nosztalgiától, exhibitionizmustól hajtva –, illetve bogarásszuk végig a netet, hanem a temetőjárás, a korosodás időnként megjelenő érzésének kikerülhetetlen hatása sok esetben arra sarkall bennünket, hogy elővegyük az örökölt, a saját régebbi és újabb CEWE-s családi albumainkat, és végiglapozzuk azokat. Ha nem egyedül lapozgatunk, akkor gyakran felhangzik valamelyikünk részéről a következő kérdés: Ki ez a fazon? Te emlékszel rá? Hol, mikor és ki exponálta? Mivel bizonytalanok vagyunk a válaszok helyességét illetően, kihúzzuk azt a bizonyos fotót az album műanyag zacskójából és megnézzük a fonákra írtakat, balról jobbra az alakok nevét sorolva, illetve a készítés helyét, dátumát. Hát persze, hogy gyakran akad kezünkbe olyan kép, amelynek a hátoldalát megpillantva rájövünk, hogy sziszifuszi munkát végeztünk.

Így jártam nagybátyám fotójával is, helyesebben az ott szereplő zenekarának tagjaival, a zenélés helyével és a felvétel időpontjával, mert ezeket az információkat annak idején nem írták oda a fotó hátoldalára. Hát bizony! Ki gondol ifjanc korábban arra, hogy amnézia is van a világon, azaz memóriánkban őrzött információk az idő múlásával elhalványodnak, horribile dictu eltűnnek. Szomorú, de idővel többségünk erre a sorsra jut. Köztudott, hogy a nevekkel kapcsolatos felejtést Arisztotelész is gyakorinak nevezte.

Mindszenti zenészeket, illetve zenekarokat ábrázoló 29 fotó hátoldalának átbogarászása után kiderült: igencsak szükségem lesz segítőkre.¹ Hamarosan rájöttem, hogy az adatközlőim túl fiatalok (!), hiszen a fotók kevesebb, mint egyharmadához kvázi nem tudtak hozzászólni, adatot közölni. Summa summarum alaposan elkéstem, és csupán a második világháború utáni népi és szórakoztató zenekarokról tudtam ismeretekhez jutni. Érdekesképpen megjegyzem, hogy a 29 kép között volt egy unikális is, egy olyan, amelynek az emulziós oldalára fotografikus úton került a következő felirat: „Favágó zenekar Mindszent 1947”.²

Az eddig megismert mindszenti és Mindszenten játszó 32 szórakoztató zenész³

Antal Ferenc (R) – klarinét; Bánfi Sándor (B) – hegedű, piszton, trombita; Bányai István /Pityu (A) – bariton, cimbalom, harmonika, zongora; Bene Attila (R) – cselló, gépes pozan; Borsi Ferenc (C) – klarinét, trombita; Bódi Károly⁴/Csépai (R) – cimbalom; Bozó Ambrus József⁵(C) – cselló, bariton, bőgő, hegedű; Bozó István/Jeges (R) – harmonika, tolós pozan; Gál János (R) – brácsa, dob, helikon; Gyurkó Elemér (R) – dob, hegedű; Hegedűs Imre (R) – brácsa, trombita; Kis József (R) – hegedű; Kis Pál József (R) – hegedű, trombita; Kiss Ernő /Ernest (R) – hegedű, tangóharmonika;

AZ EGYKORI VASÚTI/RÁCZ VENDÉGLŐ ZENEKARA (1)

Forrás: Tóth Imréné archívuma, Mindszent

Kovacsik József (?) – hegedű, trombita; Magyar Árpád (C) – hegedű, helikon, trombita; Marton Árpád⁶ (C) – hegedű, helikon; Marton János (C) bariton, piszton; Menyhárt Ignác (?) – tangóharmonika; Nagy Ambrus/Pates (R) – bariton, cimbalom, klarinét, szaxofon; Nézsai István/Kukucs (R) – bőgő; Pálinkó Dezső (R) – bariton, bőgő; Pálinkó Lajos (R) – bőgő, trombita; Puruczka Mihály (R) – cimbalom, vonós; Rácz Árpád (C) – hegedű; Rácz Béla/Rongy (R) – bőgő; Szeri Lajos ifj. (C) – cimbalom, eufónium/bariton, tangóharmonika; Szeri Lajos id. (?) – cimbalom, trombita; Tóth András (R) – trombita; Üрге Kálmán (R) – klarinét; Vas István (R) – klarinét, szaxofon; Vári Lajos (R) – orgona/szintetizátor

Bece- és ragadványnevesek

Bányai István/Pityu, Bódi Károly/Csépai, Bozó István/Jeges, Kiss Ernő/Ernest, Nagy Ambrus/Pates, Nézsai Tibor/Kukucs, Rácz Béla/Rongy

Nem mindszenti illetőségűek

Hódmezővásárhelyi: Gyurkó Elemér, Üрге Kálmán, Vári Lajos és később a felesége, Hérány Zsuzsanna

Mártélyi: Tóth András

Szentesi: Farkas Lajos, Puruczka Mihály, Rácz Béla, Menyhárt Ignác (/szegvári)

Csépai: Bódi Károly

MARTON JÁNOS RÉZFÚVÓS ZENEKARA

AZ 1950-ES/1960-AS ÉVEKBEN (2)

Balról jobbra Pálinkó Lajos (trombita), Marton János (bariton), Bozó Ambrus József (bariton), Gál János (helikon)

Forrás: Tóth Imréné archívuma, Mindszent

Más településen fellépő mindszentiek

Bakson: Antal Ferenc, Bánfi Sándor, Hegedűs Imre, Marton Árpád, Pálinkó Dezső

Szegváron és Szentesen: Bánfi Sándor

Az előbbieken sorolt zenészek között nem találunk női tagokat. Ennek legfőbb oka, hogy az egyetlen, zömében hölgytagos zenekarról készült kép ez ideig nem sikerült megfotózni.

ALKALMI ZENÉSZEK JÁTÉK KÖZBEN

AZ 1960-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN (3)

Bozó István/Jeges (tangóharmonika), Kiss Ernő/Ernest (szekundáns), Bánfi Sándor (prímás)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek

A zenészek családjukban, zenész barátaitól, zeneiskolában (Hódmezővásárhely – Kerekes Ferenc), Szentesről Mindszentre kijáró Rigó Alajos⁷ zenetanártól tanulták meg hangszerük csínját-bínját. Két zenész, Bánfi Sándor és Bányai István konzervatóriumot is végzett Szegeden. Az előbbi felsorolásból is kitűnik, hogy megközelítően egynegyedük (Bánfi Sándor, Bányai István, Bozó Ambrus József, Gál János, Magyar Árpád, Nagy Ambrus, Szeri Lajos ifj.) három vagy négy hangszeren is játszott, így kiérdemlik a zenei Jolly Joker címet.

A muzikusok nem kis hányada kenyérkereső munkája mellett (gazdálkodás, kertészkedés, kosárfonás, kőműves segédmunka, úthengerlés stb.) mellékállásban végezte áldásos munkáját, munka után és szabadnapokon vette elő hangszerét, hogy hallgató és tánczenét játsszon maga és mások örömeire. Az együttgondolkodás, a különböző műfajokban való jártasság és nem utolsósorban a barátság jellemezte az együttesek tagjait.

Néhány helyszín, illetve alkalom ahol zenekar vagy „bontott” zenekar szolgáltatva a zenét (ABC-rendben): Birka csárda, Futballpálya – Május 1., Kisvendéglő, Rác/Vasúti vendéglő, Róna étterem; ballagás, eljegyzés, lakodalom, névnap, születésnap, temetés.

A temetésen mindig nagy létszámú zenekar szolgáltatva a gyászzenét. Legtöbbször Borsi Ferenc, Bozó Ambrus József, Gál János, Marton Árpád, Marton János, Nagy Ambrus, Pálinkó Dezső, Pálinkó Lajos összetételű, roma vonósokkal kiegészült együttes vett részt a szertartáson, a végtisztesség ünnepélyes megadásán.

Az 1980-as években volt az élőzenés lakodalmak virágkora Mindszentben. Három sátorkölcsonzó is működött, amelyek mindenről gondoskodtak a sátorállítástól a szalvétáig. Ha kellett, akkor Csanytelekről is kölcsönöztek.

A következőkben öt képet mutatok be (1.→ 5. kép), amelyek közül négy (2., 3., 4., 5. kép) közös jellemzője, hogy ismerjük a zenekar tagjait, és megközelítően a kép készítésének évtizedét is.

Mindenekelőtt, a hölgyzenészekről készült szelénezett fotót szeretném közre adni (1. kép). A kép feltehetően a második világháború előtt készült az egykori Rác vendéglő, a mai Budai Nagy Antal utca és a Nyomás sor sarkán (Nyomás sor 21.). Feltételezhetően balkáni hangulatot árasztó zenét játszhatott a zenekar, amire a hosszú nyakú lant, a tambura használata utal.

A Rác kocsmá kedveltségére jellemző volt, hogy az 1960-as évek szilvesztereire már korábban, két hónappal megelőzően kellett helyet foglalni annak, aki nem akart pórul járni.

Az egykori vendéglő helyén először a Stop büfé (ma a közeli buszmegálló viseli ezt a nevet) nyitott ki, majd később az épületet lebontották, és napjainkban itt egy faházban a Stop Lángosozó üzemel.

A 2. képen Marton János lakodalmakban játszó négytagú rézfúvós együttese látható. A zenekart non stop játszás közepette – a tradíciónak megfelelően – lovas kocsit szállította a leány és a legény tanyája közötti több kilométeres távon. A zenekar hangja messzire elszállt a dimbes-dombos mindszenti tájban, és környékelieknek tudomására hozta embertársaik számára oly emlékezetes nagy eseményt; örömet, netán irigységet keltve bennük. Itt szeretném megjegyezni, hogy a korabeli lakodalmak akár több napig is eltarthattak.

Az általam megismert fotók közül csak a 3. képen látható alkalmi zenekar. A tangóharmonikás Bozó István/Jeges 10 éves korában szüleitől kapta hangszerét, és szülőfalujában a szentesi Rigó Alajos mestertől tanult.

Az egykori Kisvendéglő/Szövetkezeti vendéglő⁸ fehér ingben játszó zenekarában (4. kép) Nagy Ambrus a szokásos klarinét helyett szaxofonon mutatkozik be.

A megközelítően negyven évvel ezelőtt megnyílt, és még mai is nagy közkedveltségnek örvendő Birka csárda egykori zenekarának színes fotóján a Kisvendéglőben is játszó zenészekre ismerünk rá (5. kép). A csárda nagy termének sarka és ablaka között helyet foglaló zenekar tagjai egyenruhát öltöttek: a primás piros, a többiek zöld paszpolozott mellényben feszítenek. A zenészek szándéka szerint az ingek és a mellények nemzeti színeinket jelenítették meg. Az idő múlását, az elektrotechnika megjelenését jelzi a képen látható hangfal, erősítő, mikrofonok és a falra akasztott helikon, valamint Bányai István cimbalma alatt feltűnő ikonikus Márka⁹ üdítő üveg is.

Kezdetekben még minden nap szólt a zene, a pacal ára pedig 16 forint volt. A Termelő Szövetkezet által fenntartott csárda a tagok hétfévi relaxálását, ismerkedését, szórakozását biztosította.

Jelen írást szellemi aperitifnek, illetve ballon d'essainek szánom azok számára, akik e témával szándékoznak foglalkozni, netán saját kutatásaikkal szeretnék azt teljesebbé tenni, megőrizni az utókor számára azoknak a nevet, akik a népzene, a népies műzene és szórakoztató zene hajójával együtt süllyedtek el a 20. századvég társadalmi, félvezetős-szintetizátoros, kW-os és 100 dB-es viharában.¹⁰

Domokos Tamás
nyugalmazott muzeológus

A KISVENDÉGLŐ ZENEKARA AZ 1970-ES ÉVEKBEN (4)

Gyurkó Elemér (dob), Bánfi Sándor (primás), Nagy Ambrus (szaxofon), Bozó Ambrus József (nagybőgő), Bányai István/Pityu (zongora)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek

AZ 1980-AS ÉVEK ZENEKARA A BIRKA CSÁRDÁBAN (5)

Bánfi Sándor (szekundáns), Nézsai Tibor/Kukucs (nagybőgő), Marton Árpád (terces), Rác Árpád (primás), Bányai István/Pityu (cimbalom), Vas István (klarinét)

Forrás: Bánfi Sándor archívuma, Csanytelek

Jegyzetek:

1. Tóth Imrénének (Mindszent) 19, Bánfi Sándor plébános úrnak (* 1940) (Csanytelek) pedig 13 fotójáért tartozom hálás köszönettel. A fényképek hiányzó információinak kibogozásával ők ketten és Bozó István/Jeges (*1946) (Mindszent), mint lelkiismeretes, időt nem sajnáló adatközlők voltak nagy segítségemre.
2. Érdekes véletlen, hogy 50 év elteltével alakult meg a rhythm and blues zenét játszó, Vágó István vezette „Favágók”.
3. A zárójelben található betű a regisztrációt (R), illetve a minősítés kategóriáját (A, B, C) jelzi.
4. Bódi Károly nevét hosszú nyomozás után sikerült csak kideríteni. Mindszenten a Cséparól bejáró zenésztársukat a többiek egyszerűen Csépai néven szólították.
5. A Bozó Ambrus családban köztudott volt, hogy a második világháború során, a kárpátaljai fronton és a fogságban bajtársait hegedűjátékával vidította fel.
6. Maga készített hegedűn játszott a fronton!
7. Rigó Alajos (Tömörkény *1916, Szentes † 1976) kitűnő képességű tanító, zene- és gyógypedagógus. Nevét Szentesen oktatási intézmény őrzi. Mindszenti zenei élete is nagyon sokat köszönhet e rendkívüli embernek.
8. Az egykori Kisvendéglőt lebontották és helyére Francia Pékség épült (Szabadság tér 12.). Az elmúlt napokban az üzlet készséges kiszolgálójával a Kisvendéglőről beszélgetve egy idős hölgy meghatódva szólalt meg mögöttünk: – E helyen, a régi falak közt ismerkedtem meg, és táncoltam későbbi férjemmel.
9. Kállay Miklós és Sárkány Péter receptúrája alapján kezdték el 1973-ban Magyarországon forgalmazni ezt a gyümölcsalapú szénsavas italt. Ma családi vállalkozásban gyártják (Márka Üdítőgyár Kft.).
10. Megjegyzem, hogy észak-bánsági körzetben fekvő közel 37 000 lakosú (12,6% magyar) Nagyikindán még ma is vannak rendezvényegyüttesek (Barna zenekar, Hajnal Zenekar, Hetes Fogat, Kikindai Betyárok, Kikindai Vidám Fiúk, Kurunczi Zenekar). Ezekben a zenekarokban nem találkozunk cimbalommal, a rézfúvós hangszerek közül csupán szaxofonon és pisztonon játszanak, viszont sosem hiányzik a gitár, sőt néha a hegedű és a bendzsó is előkerül a tokjából. A kikindaiak további instrumentumai: bőgő, dob, tambura/tökcitera (belső-ázsiai-kelet-turkesztáni eredetű hangszer, a gitár őse!), szintetizátor és tangóharmonika.

AZ ÉN CAMINÓM

JUHÁSZ JÓZSEFNÉ AZ ATLANTI-ÓCEÁN PARTJÁN

EL CAMINO ÚTJAI:

SPANYOLORSZÁG 2013, 2017.

OLASZORSZÁG 2018.

Legyen utad áldott a választott ösvényeden – legyen az bármilyen, görönggyös vagy tükkörsíma, hosszú vagy rövid.

Bármelyik utat is választod, tudd, hogy szeretnek, és a kijelölt célod helyes! É jökvánság kísérjen utadon: Ulbreia!

Zarándok áldás Galiciában

A mai napig változatos elképzelések nyomán kelnek útra az emberek Szent Jakab apostol nyomában a francia úton. Ezen az úton haladt át Napóleon is a seregével, de sok híres uralkodó, egyházi vezető, egyszerű emberek, akik vallásos hitük szerint teljesítették a zarándoklat kötelességét. A világ nagy zarándokútjai közül ez a harmadik, a jeruzsálemi és római után.

Az Út Franciaországból, Saint Jean Pied de Port városából indul a Pireneus hegységen át Észak-Spanyolországba, majd Santiago de Compostellába 800 km hosszan.

Van olyan időszak, amikor több mint százezer ember kel útra egy évben.

A fizikai megterhelésen túl az emberi akaratérő próbája is egyúttal ez a 800 km gyaloglás. Elszántság, próbatétel, kaland, vallásos meggyőződés, elkeseredettség, válaszkérés. Ezek közül bármelyik, vagy mindegyik kell ahhoz az elhatározáshoz, hogy valaki nekivágjon.

A korai keresztény feljegyzések alapján Jézus keresztre feszítése után a megtorlásoktól tartva követői szétszéledtek a világban.

Jakab egy hajón utazott el Ibéria félszigetének északi részére Finisterre (világ vége) településre. Ez onnan kapta a nevét, hogy a település szélén magasodó hegyre felkapaszkodva a végtelen víz, az Atlanti-óceán öleli körbe a látóhatárt.

Időszámítás előtt 1000 évvel kelták települtek az Ibériai-félszigetre. Beházasodtak, keveredtek az ott élőkkel és druida szertartásokat gyakoroltak. Jakab apostol közöttük kezdte el terjeszteni a keresztény hitet, majd ismét visszatért Jeruzsálembe. Heródes elfogatta és lefejeztette. Követői a földi maradványait hajóra tették és visszavitték Finisterra-ba időszámítás után 42-ben.

Az akkor uralkodó Lappa királynő azonban üldöztette a keresztényeket, és nem engedte eltemetni Jakab testét a városban. Így egy mezőn, a várostól távol hantolták el. Sírját kagylók borították be.

A Római Birodalom bukása után Ibériát megszállták a frankok, germánok, vízi gótok és az iszlám vallású mórok. El Cid megjelent fehér lován, és vezetésével kiűzték a betolakodókat. A legenda szerint El Cid nem más volt, mint Jakab apostol, aki visszatért a földre, hogy megmentse Ibériát. Máiig Spanyolország első számú védőszentje.

813-ban megjelent egy fényes csillag, és egy pásztort a mezőre vezetett fényével, megmutatva Jakab sírját. Santiago (Szent Jakab) de Compostella (Campo - mező, Estella - csillag) város neve így keletkezett. A sír helyén épült egy katedrális, ami ma is áll, és elkápráztat mindenkit.

A XII. században Callixtus pápa kezdeményezte a Santiago-i Szentév bevezetését. Egy francia pap, Aymeric Picaud, Parthenay le Vieux-tól indulva végigjárta a zarándokutat Compostelláig. Élményeit az ötkötetes Codex Callixtus-ban jegyezte le a pápa tiszteletére.

1993-tól az UNESCO Világörökség részét képezi. Az útra indulók speciális úti okmányt, Credenciale-t kapnak, amelyet minden szálláson lebélyegeznek igazolásul, hogy ott járt az illető. Ez a nyilvántartást is szolgálja. A végcélhoz elérve ennek alapján kap egy latin nyelvű oklevelet a zarándok, amely igazolja, hogy teljesítette, végigjárta az Utat.

2013 tavaszán kedvezménnyel nyugdíjba mentem. Egy régi jó barátom ebben az évben ismét nekivágott az El Camino útnak és hívott, hogy tartsak vele. Meghívását elfogadtam, noha nem éreztem belső indítást. 320 km után, végtelenül elfáradva, megszakítottam az utat, s hazajöttem.

2017 január elején, egy csendes szürke vasárnap délután Leonard Cohen dalait hallgattam.

Erős vágyakozást éreztem, hogy nekivágjak az én Caminomnak. Március 31-én reggel 4-kor érkeztem Ferihegyre és este 7-kor már Saint Jean Pied de Port-ban egy baszk asszonynál találtam szállást és kedves beszélgető társakat. Persze csak szavakkal és gesztusokkal beszélgettünk, mert ők angolul nem értettek, én meg franciául. Nem estem kétségbe, hogy a Pireneusok felett óriási fekete felhők hömpölyögtek és szaporra villámcsapások, mennydörgések kíséretében vonultak át az égbolton. Nem érdekelt, hogy az utamba állhatnak.

Másnap 34 km gyaloglás várt rám szakadó esőben, és azért ennyi, mert a hágót lezárták lavinaveszély miatt. Így kerülő úton lehetett átjutni Spanyolországba. Milyen jó, hogy az előző utamon már láthattam a hegyek szépségét és a ködfelhők misztikumát!

A szállások mindenki sáros és elcsigázott volt, de jót derültünk egymás viszonyosságain. Még egy-két napig esett az eső. Ezután a megáradt hegyi patakok jelentettek akadályt. Levetettem a bakancsaimat, feltúrtem a nadrágszárát és átgázoltam a vízen. Ha nem esett, akkor melegen süttött a nap. A következő harminc napban már nem volt több vizes élmény, csak mesés szép tavaszi idő napsütéssel és nyíló virágokkal a hegyoldalakon.

A szállások vegyesek voltak. Volt ahol 5-6 ember aludt egy szobában, volt, ahol harminc. Túl fáradt voltam ahhoz, hogy ettől ne tudtam volna aludni. Igyekeztem egyházi szállásokra bemenni, mert az ősi vastag falak, a tisztaság, a csend, különös atmoszférát teremtett. Éjszaka az ember arra ébredt, hogy lobog a tűz a kályhában, kandallóban, vagy egyszerűen csak forrók lettek a radiátorok. Tudni azt, hogy a kisszobában alvó idős apáca vagy gondnok ilyen figyelmes, végtelen jó érzéssel töltött el és megnyugtatót.

Reggelente elkelt a kesztyű és sapka, többször volt -4°C fok is. Napközben viszont 15-18 fokra melegeedett a hőmérséklet, ami igazán kellemes volt, megtetézve a gyaloglás miatti izzadsággal. A mindennapi tájak csodája egyszerűen feledtette a fáradtságot. A hósapkás hegyeken ragyogó napsütés, felhőtlen égbolt, üde zöld fák és virágzó, vadon nőtt levendulabokrok készítettek megállásra és szemlélődésre. Csodálatosan szép áprilisi tavasz volt. A házak udvarán almafák, cseresznyefák virágoztak. Korán reggel hajtották a birkanyáját legelni, kolompolva, kutyák terelése mellett futottak a friss zöld füves rétre. Itthon nem látok hasonlót, más a táj, máshol élek és más foglalkoztat. De itt volt idő és tér a szemlélődésre, elmerengésre.

Spanyolországban tisztelik azokat, akik nekivágnak a zarándokútnak. Mindenki igyekszik segíteni.

Az úton lévők is valahogy „más állapotba” kerülnek. Nyitottak, segítőkészek, vidámak, felszabadultak. Az Út nyomvonalán naponta rendőrök, polgárőrök járőröznek, megkérdezik, minden rendben van-e. Valóban biztonságban érezheti magát az ember, és ráér a saját gondolataival foglalkozni. Egy idő után a gyaloglás fel sem tűnik, rutinná válik. A gondolatok szabadon áramlanak, kavarnak, hiszen, különösen a Mezeta fennsíkon, ahol még fű sem igazán terem, csak állandó szélvihar és végláthatatlan egyenes út, van idő elmerülni az emlékekben. Napközben legtöbbször egyedül mentem, előttem, mögöttem jöttek többen. Egyszer megszámloltam, aznap hetven ember ment el mellettem. Megint előkerült a zsebemből egy zsebkendő, mert most a sok apró bogarat kellett vele elhajtani, amik az izzadság cseppjeimre pályáztak.

Ez a kék zsebkendő a nevelőapámé volt valamikor. Ránéztem, és feltörtek az emlékek. A zord, szigorú magatartása, az örökös elégedetlensége velem, holott csak azt akarta, hogy tanuljak, hogy többre vigyem. Végül olyan pályát választhattam, amit igazán szerettem. Férjhez mentem, jöttek a gyerekek, ők lettek a fontosabbak, mint az én tanulni vágyásom. De annak is eljött az ideje, amikor ők már felnőttek és önálló életet kezdtek. Tanultam, tanultam, tanultam. Két felsőfokú diploma mellett van egy angol klinikai szakápolói diplomám is. Szóval igaza volt a nevelőapámnak: a tanulás fontos lett az életemben. A családom támogatása mellett szép eredményt értem el. A zsebkendőt otthagytam a St. Juan de Ortega vaskeresztje mellett, és gondolatban mindent megbocsátottam a nevelőapámnak.

Az egyik nap találkoztam egy mosolygós koreai férfival. Apró lábaival, imbolygó alakjával és a fejébe húzott vászonkalapjával hirtelen előidézte nagyapám mozgását és emlékét. Sokszor kézen fogott, és mentünk Aranyágra, a kis gyümölcsösbe, ahol ő dolgozott, én meg csendben figyeltem. Fenntartások nélkül szerettem, megértett.

A gyaloglás fáradtsága és a koreai ember látványa előhozott minden régi, elfojtott gyermekkori emléket, de itt minden a helyére került. Éjjel álmomban saját magamat láttam kislánnyként sírva, és teljesült a legenda: "ha magaddal találkozol, megbékélsz a sorsoddal."

Mansillában ismét találkoztam Jánossal, a magyar honfitárssal és a társaságában két olasz férfival. Gaetano, az egyikük arról mesélt, hogy ő már hét éve, minden évben

eljön, mert feltöltődik abból a sok tapasztalatból, amit az úton lévőktől hall.

Tőle hallottam az alábbiakat:

Jegyezd meg: az Út első részét Burgosig a lábaddal teszed meg, a fizikai erődöt hasznárod. Az út következő részét Leonig az elméddel, akarattal, a harmadik részét Galíciába a szíveddel (a magas hegyek megmászása miatt), majd Compostellába a teljes lényeddel, a beteljesedés érzésével. Finisterre a ráadás, azt sírás nélkül és a naplemente látványa nélkül, amint a nap belecsúszik az Atlanti-óceán kékjébe a látóhatár peremén, el sem lehet képzelni.

Az Útból számomra hátra voltak a galíciai hegyek, völgyek. Igazán nem is tudom, hogy a Pireneusok vagy ezek voltak az embert próbálóbbak. Egy biztos, a fáradságot feledteti a hegyek csodálatos látványa, a friss levegő, az erdők illata és szépsége.

San Juan de Ortega faluban a szállás egy több mint 300 éves kolostorban volt. Ez a kolostor a belső udvar kerengőjén és folyosókon keresztül össze volt kötve egy kis középkori templommal. Méretét tekintve nem vetekedhetett a Spanyolországban megszokott nagyméretű, impozáns, aranyozott szobrokkal zsúfolt több hajós templomokkal. Belül egyszerű fehér falak, szerény oltár, szép friss virágokkal, és néhány festmény volt. Körülnéztem, és már éppen indultam volna kifelé, amikor elém lépett egy miseruhás pap. Honnan jöttem, kérdezte angolul. Magyarországról, mondtam. Bólintott, majd bement a sekrestyébe. Visszaültem a padra és vártam. Pár perccel később kijött, megállt előttem és a kezembe adott egy kis fehér füzeteket, amelyet a magyar zászló díszített, és magyar-spanyol nyelven volt benne az aznapi mise szövege. Meghatódtam, és persze maradtam, végig a misén.

És elérkezett a nagy nap. Az eukaliptusz erdők elfogytak, a zajok felerősödtek. A csoportos kirándulók zivaja elnyomta a madarak énekét, a leszálló repülő hangja, és az útjelző-tábla pedig jelezte, megérkeztem Santiago de Compostellába. Szerencsémre a főtér közelében kaptam szállást, egy szimpatikus spanyol nőtől. Másnap érkezett a lányom és a férje, hogy üdvözljenek. A szobából a székesegyházra láttam. Óránként van mise, hálaadás, a téren egymást ölelő emberek sírnak, örülnek fotózkodnak, fergeteges a jó hangulat.

Milyen volt ez a harmincöt nap?

Tanulságos, érdekes, csodákkal teli, pihentető, megnyugtató. Spanyolország gyönyörű természeti kincseivel, barátságos, segítőkész emberekkel, ragyogó napsütéssel a Camino nélkül is felejthetetlen.

Fotók: Juhász Józsefné

EL CAMINO – SPANYOLORSZÁG

A megtett nyolcszáz kilométer nehéz, fáradtságos, embert próbáló gyaloglás, de mindez felejtető a megnyert élmények tükrében. Helyükre kerültek a mélyen elfojtott érzelmek, amelyek szinte már feledésbe is merültek. A koreai barátom szerint egy angyal szállt el felettünk, amikor találkoztunk. Testvérek lettünk, és bárhol is leszünk a világban, örökre testvérek maradunk.

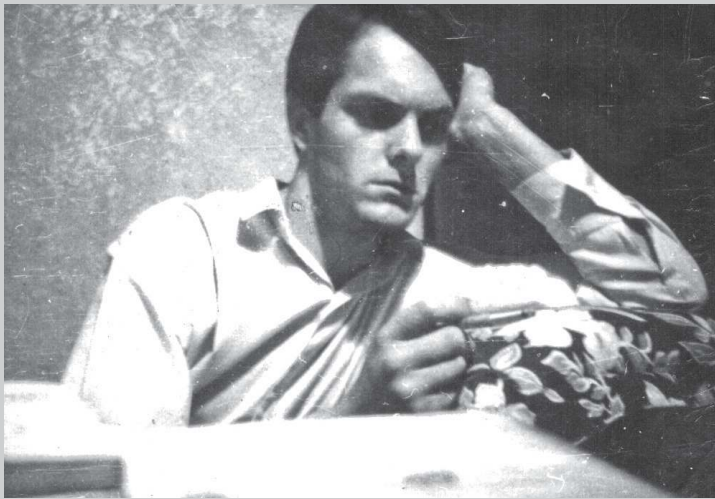
Mit nyújtott az Út?

Időt elmélkedésre, a fizikai képességem felmérésére, szellemi mélységekbe merülésre. Megtanított arra, hogyha kilépsz a komfortzónádból, meg tudod oldani az új, váratlan helyzeteket is, ha nem esel kétségbe a feladattól. Képes leszel őszintén megcsodálni akár egy úton átaraszoló csigát kora reggel és a madarak csicsergését. Felfedezni a 300 éves tölgyerdő fái csodáját, a kérgüket levedlő, égis erő eukaliptuszfák illatát és a rózsaszín virágos hegyoldalakat, hősapkás csúcsokat.

Megtapasztaltam a családtagjaim óvó, féltő figyelmét, szeretetét és lelkesítő biztatását. Érezhettem a nagyon régi ismerősök, közeli és távoli barátok, rokonok, kollégák figyelmét, akik szinte velem voltak egész idő alatt gondolatban, s ez felejthetetlen megtapasztalás volt.

Ez volt az én Caminom, az Út, amely csodákat adott, békével és nyugalommal elengedett, hogy a mindennapjaimban képes legyek élvezni a csendet, észrevenni a természetet, és a nyugalammal más embereknek is segíthessek.

Juhász Józsefné

SZENTI FERENC KÖLTŐ

FOTÓ: BECSEI IMRE, 1961

SZENTI FERENC

ÖNLÉLEKRAJZ

Evesztes hatodik osztályos voltam az állami általános fiúiskolában. Ötödiktől Égető György volt az osztályfőnökünk – jeles tanár, Csomorkány-Vásárhely szellemű magyar ember, megjárta a II. világháborút.

Több beforrt sebe bizonyította; nem hivalkodott vele, de tornaórákon láttuk, ha helyettesítette Sági Ottó tanár urat. Volt nádpálcája, méterrúdja... (Erről később.)

Karácsony előtt meghalt „Kutas Julcsa”, a Nagymamám. (Később jelentkeztek Pásztor János más modelljeinek leszármazottai, akik vitatták, hogy Szent Julianna lett volna a Pásztor-szobor modellje; Kiss Lajos bácsi világosan megírta, hogy Szent Juliska volt az.

Édes-Nagymamám, leányágon a nemzeti Doszlop család leszármazottja volt, dédapja Doszlop János '48-as Kossuth-katona. (Plohn róla is készített fotográfiát, másolata szobám falán.) Nagymamámnak volt egy fiútestvére, vitéz Szent Sándor, Horthy Miklós Kormányzó Úr hivatásos katonája, aki nagyon nem kedvelte a Tanácsköztársaságot, de már előtte Károlyi Mihályt sem.

Édesapámnak nagybátyja vitéz Szent Sándor volt a példaképe.

Nyolckor besöngettek – magyaróra. Osztály vigyázz! Én a padra borulva voltam s maradtam. Az osztály állva várta, hogy „léültöt” intsen a Tanár.

– Emberke, mi van veled...

– Mőghalt Nagyanyám.

– Vedd a táskát, és menj haza – igazolva.

Mentem. Sírva mentem: „Nagyanyám, Nagyanyám...”

A Temetés és Advent múltával azt éreztem, hogy valami változott: Valaki elment az örökkévalóságba, de valami – VALAKI – megszületett. Az új év verset hozott, a már majdnem fölötté vált lelkemből-szívemből – – –

Égető tanár úr lapozgatta a naplót. (Előtte való nap adtam oda új versemet, immár a sokadikat.)

– Emberke, elolvastam... Ahh, most látom, hogy te november 22-én születél, mint Ady Endre.

– Ady Endre is, Tanár úr? Akkor..., én is Ady Endre vagyok?!

Kicsöngettek. Osztálytársaim kis csúfondárossággal kiáltozták: POÉTA, POÉTA... Már nem Szent-menti voltam, hanem Poéta, s mintha tán költő. De: nem lettem Ady Endre, ám ömlött belőlem a parafrázis, az utánérzet, még a németből való fordításaim is olyanok voltak.

„Nem baj, majd kinövöd” – mondta Hernádi Laci, aki alig volt nálam idősebb, de elkápráztatott nagy műveltsége. Mondhatom, mesterem volt.

Mohos Szepi meg: „Az a gordonkahang, az azért...”

Poéta. Negyven év múltával már régen Pesten, mentem az Andrássy út bal oldalán, a másik oldalon egy válláig érő kutyát vezetett egy irtó széles vállú ember... „POÉTA! POÉTA!” – Nóvé Árpai volt, a külföldön híres – vásárhelyi! – artista, aki HAZA-tért...

– Mi van veled, írsz még versöt?

– Még most sem publikálhatok. (És elmondtam a Fekete Autó című versem történetét, aminek utolsó két sorát mindig idézi Daru Jóska, ha találkozunk: „Vigyázz világ! A Fekete Autóban nem ül senki, csak a halál.” (Recsk. Kistarcsa. Hortobágy – Andrássy út 60.) Ezt a verset 1961. március 15-én írtam a Pilvax Kávéházban.

A vers elveszett. Gyenge voltam, félelmemben elégettem? Szövegét elfelejtettem – Daru Jóskának sincs meg –, de lelkiütem bennem van, és ebből a lelkiütemből írom ma a többit...

Az igaz ügy mozdított elő. Ugyan minden politikai küzdelemben a hitványak győznek, bár a társadalom a látszat szerint arra van kárhóztatva, hogy bűnösök egyik csapata kezéből a bűnösök másik csapata kezébe kerüljön, mihelyt a kormány változik, s a civilizáció haladása főbenjáró bűnök láncolata: mégis mindez valahogyan a végső célokra is eleget tesz. Láttunk, látunk erőszakos eseményeket, amelyeket külszín szerint egész korszakok polgárosultságát hátráltatják vagy visszavetnek. Ám a világszellem kitűnő úszó, s dacol a viharokkal, hullámokkal. Fügét mutat a törvényeknek, s a történelem egész folyamatán azt látjuk, hogy az Ég mintha szeretne alacsony és szegényes eszközökkel élni.

Lám, „...a Vers csak cifra szolgál”, ezt eleinte nem tudtam, csak azt, hogy a költészet az maga a Csoda; sajátossága, hogy a Csoda szivárványleányához hasonlatosan a láthatatlanból szökjék elé, hogy elmossa a múltat, és megtagadjon minden történelmet. Részben ez így is van, de van az Eszme, minden kornak kifejezője, minek szolgálatába kell álljon, aki alkotó: meg kell rajzolni az embert és a Napot. Látszólag kibékíthetetlen ellentéteket össze kell házasítani – merő költemények. És olvasni kell a férfiak és nők szívében. Mindent a hittel, a Hitben. „A hit abban áll, hogy a lélek állításait elfogadjuk; a hitetlenség, hogy tagadjuk azokat.”

Ekkor még rövid pesti tartózkodásomról hazatérve már Ocsosvsky László készített a Gallyasi Kör látogatására (bár már előtte is voltam párszor), ahol állandóak voltak Szent Tibor, Vincze Feri, Nikolin Klári és mások is. Közben egyszer Hernádi Laci elvitt Sipka Sándor professzor úrékhoz, ahol találkoztam Németh Lászlóval, de nem mertem vele beszélgetni, csak némán csodáltam Hernádi Lacit, hogy ő nagy tisztelettel, de szinte egyenrangúan társalgott Vele. Németh László kézfogása pecsétet tett a lelkemre. Ilyen nagysággal azelőtt még nem volt szerencsém találkozni, de voltak helybeli írók, ill. költők. Tizenhatodik évemben ismerkedtem össze Vörös Gyula költővel (Gyula bátyámmal), Moldvai Győzővel és Varsányi Péter tanárral, aki mint költő a Dél-magyarországi Írószövetség Vásárhelyi Móra Ferenc Író-

csoport vezetője volt. Én lettem az írócsoport legfiatalabb tagja a „Barátom a Könyv” 2. helyezése miatt. 1. helyezett Tornyai Karcsi lett.

A középiskolában magyar és francia tanárom (Szentendrei) Endrey Irén volt, aki rövid ideig vezetett egy kis színjátszócsoporthoz. Egy darabban játszottam – én voltam Ludas Matyi. (Talán azért, mert volt egy régi, eredeti apród szabályom? Elveszett.) Irén néni állítása szerint az ő családjuk fölmenője „Rab Ráby” (Jókai Mór) volt. Nem tudom, de azt igen, hogy Endrey Hedvig (Heda néni, elsős tanítóném) dr. Endrey Gyula országgyűlési képviselő lánya volt. Dr. Endrey Elemér csillagász és dr. Endrey Antal, az ausztrál kormány tanácsadója, szarvasmarha-tenyésztő etc. Tóni bácsi, visszatérve Vásárhelyre, indult az első polgármester-választáson, de dr. Rapcsák Andrászt választotta meg a nép. Az ő lapjában is publikáltam. Irén néni nagy operarajongó volt. Gyakran jártam hozzá lemezt hallgatni. Annyira belehabarodtam a zenébe, hogy elhatároztam, karmester leszek. Nem lettem. Tóni bácsi temetésén Irén néni lányával találkoztam, mert Irén néni már pesti temetőben Rab Rábyval társalog. Mesélt nekem, mert csodálatosan tudott mindenről mesélni. Csak egyszer találkoztam vele Pesten az Oktogonnál. Szomorú volt. Kezet csókoltam, ő megölelt: „Legyen mindig jó fiú, Feri, írja a verseket.”

Budapest. Már ott olvastam Szentí Tibor *Tanya* és a *Parasztlomások* c. kiváló tudományos-irodalmi alkotását. Hatásukra később megírtam a *Tanya* c. verset, amit még később Csikós Andris halálakor némileg átírva beletettem a *Pannon ének három hangra* c. versembe. Gondoltam, Szentí Tibi ezért a két művéért Kossuth-díjat fog kapni – méltán. Nem kapott. De: Eszterházy Péter és Koncz Zsuzsa kapott. Bizonyára a magyarságról alkotott véleményükért. Azt is olvastam. Ám nekem lélekemelőbb olvasmányom is volt, nem is olyan régen Szentí Tibor novellája, a *Vak hordár*. (Fejér Csaba megfestette azt a humanista hordárt), ill. először meghallgattam Makón. Én is emlékszem arra a hordárra.

Az eddigi történetekből nő ki, részben, verseim java része. Még ha nincs is „névén nevezve”, mert nem sajátom az ún. alkalmi költészet, hacsak egy-egy nem hordoz mást is, mint a spontán alkalom.

Politika. Közölgök nem a politika szintjén érdekelnek. A nemzet-tudat magas kategória – annak kell hangot adni. A magyarságtudat, az identitás nem tűr belenyugvást és főleg idegen behatást. Ebben a harcban segít az ősi tudást tartalmazó, páratlan szépségű magyar anyanyelvünk és a Hit. A politika gazemberség, csúf Talleyrand, leigázó hatalmi eszköz, minek házastársa a PÉNZ. Nem politikusok kellenek, hanem államférfiak, akik a Nemzet múltját, jelenét és jövőjét szolgálják. A politikus a következő választásokra feni a fogát, miként mondotta volt Churchill.

Más. Páskándi Géza keserűségében mondta, hogy „a líra mandátuma lejárt”, akkor én azt mondom: nem járhat le. Nem, mert a világ első nyelve trónusán ott a VERS, és uralkodnia kell érzelmekben, gondolatokban, mert nélküle kihal minden élet, dal, és kettétörik a Tárogató.

A katedrális a piramis kőbe zárt szó, mi szinte versül mondja dalát. Össznépi himnusz ez, mit névtelenek és néhány ismert nevű lángelme alkotott, s mind az Életről szól, az emberről és annak Teremtőjéről. Kell-e több bizonyíték? Íme a Világkönyvek: *Cid*, *Az ezer-egy éjszaka*, *Kalevala*, *Védák*, *Aiszoposz*, *Pilpai*, *Iliász*, *Robin Hood*, *Shakespeare*. És ott az építészet, szobrászat, festészet. S mondjam még: Bach, Beethoven, Mozart, Liszt, Bartók. Mindre mondhatjuk: KÖLTÉSZET.

A Természet megkívánja, hogy tudósítást írjanak róla. Sőt minden dolga köteles a tulajdon történetét megírni. A bolygót, a kavicst, a kavicst árnyéka kíséri. A sziklagörgeteg barázdát, repedést hagy hátra a hegy testében, a folyó ágyat mos a földbe, az állat otthagyja szerény sírfeliratát a szénben. A hulló vízcsöpp domborművet vág a homokba vagy kőbe. Nem lehet egy párat sem lépni a hóban vagy a mezsgyén át, hogy a léptek térképe ne rajzolódjék többé-kevésbé maradandó nyomokban. Az ember minden tette önmaga írja bele magát az embertársak emlékezetébe, tulajdon módjával és ábrázatával. A levegő tele van visszhangokkal, az ég jegyekkel, a talaj emlékjelekkel és följegyzésekkel, s minden tárgy beszédes intelmekkel az értelmes ember számára.

A bajok és gondok nagyító alatt vannak, a szív képes egyszerre örülni és fájni. Ezért van, hogy örömben sírok, fájdalomban írok – nem magamért fálok, de mindenért. A jámbor Luther írja: „Ha nyomnak a gondok, jól tudok imádkozni és prédikálni.” Egy-egy új gondolat, lelki válság megtanítja, hogy mindaz, amit a külvilág dolgaiból eddig megtanult és megírt – nem maga a valóság, csak annak visszaütő hangja, híre. Mitévő legyen már most? Eldobja a tollát? Nem. Ellenben elkezd írni a reá sugárzó új fényben, hátha valahogyan mégis meg tud menteni az enyészettől egy pár igaz szót. – Mondom, írom ezt harmadik személyben, mert bizonyára így van ezzel más író ember is. Mielőtt végleg elragadna Pindaros lovát a bölcsekedésben, rámutatnék arra, hogy az igazán jó vers szinte nem is költője magánvéleménye, hanem a küzdő és gondolkodó ember-nép hangja, amit a főntről jött ihlet magas foka hitelesít. Ezért mondhatjuk ki – hogy fő példát hozzak – Petőfi az egész világ emberének szent Poétája, aki – nem véletlen! – magyar nyelven verselt. Az ő lelkéből zendült föl minden Dal, a szabad gondolat testvériségében. Nincs szava, mely csalfa Próteusz lenne. (Természetesen Adynak, József Attilának sem.) Magamat nem mérem hozzá, hozzájuk, de mindezek háttérben van toll a kezemben.

Égető tanár úr olykor mesélt a háború történéseiről. Ezek afféle példabeszédek voltak. Mesélte egyszer, hogy jelentősen megfoghatott katonáival és municióval egy viszonylag keskeny, de mély folyóhoz értek – átkelő hidat kell építeni. Elcsigázottan láttak neki a szálfák kivágásának, amit a parthoz cipeltek. Egy-egy nehéz fát 5-6 katona vitt a vállán. Volt köztük alacsonyabb, magasabb, gyengébb, erősebb; s ha mindenki hitének és erejének maximumát adja a különbségek ellenére, akkor minden rendben van. Azonban volt, aki lejjebb vette a vállát... „Emberké, sose vegyétek lejjebb a vállatokat. Sose, ha belehaltok se.”

Demokratikus (nem a mosti) megállapodása volt az osztállyal, hogy bizonyos súlyosabb vétségeikért: nádpálca, méterrud jár. Egyszer én is kiérdemeltem egy tenyerest. A nádpálca lesújtott, de nem érte el a tenyerem, mert elkaptam a kezem. Égető tanár úr egy-két pillanattig csodálkozva-szelíden nézett: „Menj vissza a helyedre, Emberke.” – Ezutáni érzéseim hosszan írhatnám. Nagyszünetben bementem a tanáriba, és azt mondtam Égető tanár úrnak, hogy kérem a tenyeresem. – Emberke, mind a kettőre kapod, ha vállalod.

– Igen.
– Menj be a szertárba, hozom a pálcát – megtörtént. – Köszönöm, Emberke.

Nem emlékszem arra, hogy egyszer is bement volna szülő kis tanárverésre.

SZENTI FERENC
JOÓ JÓZSEF GRAFIKÁJA, 2015.

– Édesapám kötelezett rá, hogy a nyári szünet egy hónapját tanyán töltsöm: „Tanulja a fiatalúr a könyveret.” Jobbára volt katonatársaihoz adott ki nagygazdákhöz, ill. akkor már kulákokhoz. Vagy a fiatal gazda vagy az öreg volt Recsken, Hortobágyon mint a dolgozó nép ellensége. TANYA. Az öreg majoros gazda a Hortobágyon nyaralt, a fia, Vince bácsi volt az új Hajjakendi, a felesége, három gyerek meg az öreg béres, János bácsi egy asztalnál evett. Vince bácsi érettségizett, olvasott paraszt volt, leánytestvére apáca, domonkos rendi nővér.

Disznókat, libákat őriztem pulival meg még két másik kutyával. János bácsi az istállóban aludt. A tehének, lovak miatt én a többi (nálam kisebb) gyerekekkel külön szobában.

Hamar megszoktam, úgy bántak velem, mint a sajátjaikkal, bár fiatalúrnak szólítottak.

Láttam, amikor János bácsi vágta a fűvet a belső udvar szélén, az istálló meg a major mögött. Takaró nélküli, kiöregedett kasza volt, ami ha pihent, akkor az istálló falára, ill. a túlérő tető alá volt betűzve. Én csak a kis lócáról értem el. Nagyon tetszett a fűkaszálás. Egyszer delelő alatt (én sosem szerettem delelni – most se) leemeltem a kaszát, és az istálló mögé mentem: sutty, sutty, sutty... Oszt belecsaptam a kasza högyit a földbe, s az mögpattant, azaz egy jó arasznyi letört. Hú! Óvatosan visszatettem a kaszát a helyire.

Nagyon hallgatag lettem estigre.

Ülünk a vacsoraasztalnál. Mindenki szótlanul evett. Nekem nem volt étvágyam. Egyszerre Vince bácsi megszólalt:

– János, láttam, a kasza mögpattant...

– Az mög, gazda – Lángolt az arcom, a tányér is látta igen közelről.

– Majd vönni köll vasárnap a vásáron, úgyis köll más is – mondta Vince bácsi.

Vacsorátlanul maradtam. Aztán csak forgolódtam az ágyban, nem tudtam aludni, fölkeltem, kimentem az istállóba.

– Alszik, János bácsi?

– Ha hagynak, fiatalúr.

– Mér' mondta, hogy maga törte el a kaszát? Hisz' én voltam.

– Nem mondtam, csak azt, hogy mögpattant.

– Most mit csináljak, János bácsi?

– Feküdjön le a fiatalúr, röggelre kitalálja.

Ültünk reggel az asztalnál – früstök.

– Vince bácsi, én törtem el a kaszát, édesapám nagyon haragudni fog.

– Nem fog, majd János vösz éggyet...

– Megadom.

– Ugyan miből adná?! Kitelik.

– Édesapámnak ne mondja meg!

– Mán mér' mondanám?

Így nevelődtem ott. Az erkölcsről nem papoltak, hagyták a dolgokat a maguk útján, szépen. Tudták, mikor kell szólni és hallgatni. Sokszor a hallgatás, a csönd nagyobb úr, mint a szó.

Az ember élete pillanatnyi, az, amit éppen él, s nem az, amit élt, amire hajnalban vágyott. A mindig való pillanatnyi élet tesz ki napokat, hónapokat, sok-sok évet... És a végén ott van a dolgok egésze. Endogén voltom csak azt kapta a neveléstől, hogy segített kibontakoztatni egyéniségem. Fölvillanó képek, események segítik a gondolatot, hogy megjelenjen. Mondhatnók, minek ezeket/azokat prózain leírni, hiszen ott van, ott kell legyen a versben. Az olvasó tudni fogja, s lehet, többet is. A benső tudja a dolgát, olyanná tesz, formál, ami kódolva van „írva”, s más nem is lehet; gyanítom, ennek alakulása az Egyetemes Szellem magas erkölcsi képlete. A Teremtés abszolútuma. Az anyagi világ fizikája és matematikája nem tudja kifejezni. Nem is fogja tudni.

A lenti mértékek törvényszerűsége valamiféle segítségül adatott az embernek, hogy fizikai létezését kötni tudja, ami itteni, földi valóság; ám a lélek – ami szintén nem ragadható „nyakon” – olyan hatalom, hogy képessé tesz az alkotásra, nem csak munkálkodásra. A nagy alkotók lelkében több van.

Az endogenitás minden embernél megvan, de mintha különbséget tenne ember és ember között – néhánynak többet ad. Bizonyára van miértje, de nem tudjuk, minthogy azt sem, miként működik. A legnagyobbak az alkotásban, a lángelmék, akik jórészt ismeretlenek, nem tudjuk, de ott a Mű. Szembetűnő példa: piramisok.

Néhány, történéseimen túli eszme-futtatásom, lehet, más irányt mutat, s látszólag nem éppen magamról, azaz verseimről adok számot. Mindenféle könyvet olvastam: filozófiát, tudományosat, szépirodalmat, drámákat... Ez az önnevelés. Valameddig eljutottam az ismeretekben, de nem ezért írok. Miért is? A gondolkodás azon mulat, hogy mindig csapong s próbál kapcsolatot teremteni a szellem és a lélek között. Ezekből a hol racionális, hol absztrahált szellemiségekből jön elő valami, ám vezérlése vagy sűgása föntről jön. Van is rá egy érdekes szavunk: ihlet. Szóval tulajdon költőiségemre mégsem tudok pontos magyarázattal szolgálni. – – –

Szeretem az építészetet, festészetet, szobrászatot, de a lelkem legmélyére jobbára a vers és a zene kapaszkodik föl. (Csak látszólagos a képzavar!) – Nincs manuális készségem, csak pálcikafigura-embert tudok rajzolni, nem tudok énekelni, sem hangszeren játszani, de nagyon érzem a zenét, szinte tudom is. Budai Laci és gondonkaművész második feleségem csodálkozva mondták, hogy „civil” lételemre hihetetlen, ami a zene iránt van bennem, vagyis: az értés. Valószínű, ezért akartam karmester lenni kamaszkorom idejében. Persze anyám járatott egy zongoratanárnőhöz, aki néhány hónap után azt mondta: „Iduskám, Ferikét franciára tessék járatni inkább.” Anyám nem tűrte, biztosan a hangszer a nem jó. Így kerültem Kerekes Pál rézfúvós tanárhoz. A mélyszájkürtöt választottam. A Gallina-gyógyszertár határos volt a házunkkal. Az udvaron gyakoroltam a leckét. Nem sok idő múlva átszólt a kerítésen Gallina

bácsi: „Szentí úr, szoktassa már le Ferikét a trombitáról!” – Lehet, azért száradt ki az öreg kajszibarackfa. – – –

Anyám akarta a zenetanulást. Az idősebbik húgom megtanult fuvalázni, de az egy hosszabb történet.

A '60-as években volt néhány kísérletem a publikálásra, de beláttam, hogy persona non grata vagyok az akkori magyar irodalomban. Majd a '80-as évek közepén pesti lakásom berendezésnél kezembe akadt André Frénaud *Il n'y a pas de paradis* című verseskötete, amit Párizsban vettem. Ismertem Illyés Gyula Frénaud-fordítását, ami 1968-ban *Háromkirályok* címen jelent meg. A Párizsban vásárolt kötet legtöbb verse nem volt lefordítva, amiből úgy 20-30-at átírtam magyar nyelvre és bekapogtam vele egy neves kiadóhoz. (Ebben az időszakban az 1. sz. Volán egyik középvezető alkalmazottja voltam, mint „notórius” pártonkívüli.) A főszerkesztő asszony megörült a verseknek. Bele-beleolvasott. Jöjjenek két hét múlva, megbeszéljük etc., etc. Mentem. Fagyos arc – kávé semmi.

– Uram, ezek a kísérletei igen gyengék, azaz mértéken aluliak. Pontosítást kértem. Néhány hibát említett, aláhúzta etc. Otthon átnéztem, változtattam, s pár nap után mentem a „lekar-molt arcú” nőhöz. Már ingerült volt, ki is dobott hamar. – Volt nekem egy Illyés fordította-gépelte Frénaud-versem. Mire azt mondta a nő, hogy: „Hagyjon engem végre békén, elvtársam (ezt gúnyosan tette); én elébe tettem az Illyés-fordítást: „Asszonyom, csak ezt az egyet még, kérem... hátha.” Elolvasta, hosszan nézett, úgy mondta: „Ez még gyengébb, mint a többi.” „Köszöni szépen Illyés Gyula, mert ez az ő fordítása, kedves asszonyom.” „Kifelé!” – ordította az elvtársnő. – – –

'90 után próbáltam föllelni magam az aktákban, de sem Vásárhelyen, sem Pesten nem találtam jelentést rólam. Az éteren át szállt volna a hír? – Furcsa élet, furcsa világ. A '89-es fordulat után privatizálták a kenyérkereső állásomat, de széles tér nyílt a publikálásra: *Magyar Fórum*, *Havi Magyar Fórum*, *Muzslyai Újság*, *Bordányi Napló*, *Kaláka* (internetes irodalmi lap, Kanada), dr. Endrey Tóni bácsi lapja, *Szeged Antológia*, *Vásárhelyi Látóhatár* etc., etc.; íróolvasó találkozók, előadások, könyvbemutatók... Dedikálások: Budapest-Vörösmarthy tér... Eddig: egy válogatott verseskötet: *UTAK* és a *Mindenek zúgása*, haikuk. A következő kötet jelenleg szerkesztés alatt: *Csöndkiáltó*.

Éveim számát tekintve nem sok. A túrtelen időszak, úgy 30 év vetett verset a megjelenés reménye nélkül, de úgy látszik, a mosti időben tudja mutatni hajtását, ágát s tán virágát. Az *UTAK* című kötetben van néhány vers (1965-'71-'78); talán lesz időm az elsárgult papírlapok verseit kötetbe rendeznem, a Frénaud-fordításokkal egyetemben. – – –

A vers nem természetes beszéd. A mindennapos életben, irodalmi prózában sem beszélünk, nemhogy versben. A költészet többé-kevésbé tükrözteti a valóságot, nem egyszer úgy, hogy jobban megismerjük belőle a valódit, mint hogyha közvetlenül szemléljük, de a költészet nem maga a valóság. A legszebb szerelmes vers sem azonos a szerelemmel, hanem olyan visszaverődése, amelyből esetleg saját szerelmi élményeinket is jobban megértjük.

Petőfi szabadságköltészete nem azonos a szabadsággal, hanem alkalmas arra, hogy általa a szabadság személyesebb élményünké váljék. A költészetben a valóság kötői formában jelenik meg, vagyis stilizált.

(A stilizáltságról meg más fontos vers-jellemzőkről nagyon pontosan, érzékletesen írt, ill. adott elő Simon Ferenc irodalomtörténész, mesterember.)

Az olvasót vagy a hallgatót is kiemeli a mindennapok esetlegességéből. És a lelket más éghajlat alá telepíti. Természetesen a másféleség a vers helyesírásában is megnyilvánul, amiről nem ildomos itt értekezni.

Az események valóságai, a Természet minden látványa, a rendkívüli emberek sajátosságai verset sugallnak, mert a Mindenek Fölötti mindezeknek Zenét szólaltat az Igazságról.

Az én egyéni történetem, mely eseményeiből írásba hoztam néhányat, azok különösen a lelkembe ivódtak; s amelyekbe bukni látszódtam, vagy tán olykor meg is buktam; de azok fájdalomában jöttek jobb, szabadabb versek. – És most eme bukni látszó, szörnyű világban – föltétlen a jelen Magyar Honában – fájdalommal írok, miközben néha - örömben sírok.

Tudom, a VERS-nek nincsen (már?) kardja – lelke és szíve van; és írójának Hite kell legyen.

–

A nagy-nagy CSÖND kiáltását egyre jobban hallom.

SZENTI FERENC

Föltámadás

Csontjaimra hús rakódik
és a lelkemnek teste lesz;
miként – Jézus Úr – mondta volt –
a Halálnak int', elmehetsz.

Hatalma végre véget ér,
az Öröklétbe nem szólhat
bele – marad munka nélkül,
és másfelé bandukolhat –

Bizton remél Föltámadást
meg nem ingatható Hitem;
s mint vérem egyre érzi azt
is, hogy legyőzni semmivel

nem lehet ősi nyelvemet:
kard se fogta rég'-időkben;
elvetél a mai ármány
tavasz-Csillag szép időben.

Nem elmélet, nem idea,
és semmi izmus métegye:
Föltámadást valló Ige –
Mindőknek vesszen kételye...

Krisztus Urunk a Kereszten,
s Mártírok, kik Istent hitték
életükben-halálukban,
az Úr szavát tetten érték.

Föltámadunk! Föltámadunk!
Kétségek már nem gyötörnek –
Fennső útján röpül lelkem;
fölintnek hú Pilis-hegyek.

Hódmezővásárhely, 2018. március 25.

A VÁNDORKERESKEDŐ

Kristó Lászlót mindenki Laci bácsinak szólította. Nagy mesélő volt az öreg. Családfáját Árpád vezérig visszavezette. Szerinte már az ük-üköregapjuk is vándorkereskedő volt. A honfoglaláskor valamelyik kazár törzsből csapódhattak a magyar sereghez. Végiglovagolták a menetelőket azt kiáltva, hogy „szablyát, kacagányt, díszes tarsolyt, tegezt és törhetetlen nyílveszőt a vitézeknek, hajfonathoz szalagot, fésűt, nyakba való gyöngysort, finom bőrből varrt topánkát a lányoknak, asszonyoknak”! Valahogy csak megélhettek a letelepedők között, mert, ahogy szaporodtak a telephelyeik, úgy nőtt a kereskedő őscalád száma, és minden jurtánál, majd hajléknál ott árulták a korral változó portékáikat.

Szomorú, hogy a család lassanként elapadt, és a huszonegyedik századra Laci bácsi már utód nélkül, maga kereskedett áruival. Kezdetben még kis teherautóval szaladgált, de ahogy csökkent a vásárlók száma, átrakodott egy oldalkocsis motorkerékpárra. Ehhez is hajtóanyag kellett, amelynek az utóbbi időben követhetetlenül változott az ára, de gyakran többbe került, mint az összes eladó holmija. Amikor találkoztam vele, már csak egy jókora kosaras kerékpárt tolt, amely úgy tele volt aggatva, minden haszontalansággal, hogy inkább hasonlított egy karneváli járgányhoz, mint fuvarozó eszközhöz. Kalapja szalagjába is golyóstollakat dugdosott, a biciklijét elől-hátul színes égőkkel világította meg, hogy messziről fölfigyeljenek rá, pedig már a rikácsoló hangjáról is úgy ismerték, mint a muzsikáló autót, amely különböző élelmiszereket kínálva szaladgált a városok utcáin.

Kisgyermekként, emberöltővel ezelőtt ismertem meg. Már a város másik negyedéből idehallatszott az áruinak kínálása:

— Bugyigumit, gatyamadzagot, cipőpertlit tessék! Dobozolva adom a kocsikenőcsöt. Táragy-gyökeret a gyulladásban lévő háziállatoknak. Székfűvirágot teának a nagymama torkára. Szijcukrot, mézcukrot a kisgyerekeknek. Sziksóból fehérítő mosósósdát a háziasszonyoknak. Remek borotvapengéim is vannak, Solingen acélból. Lábbelijére itt a finom *Schmoll* paszta, mert aki Kakaspasztát használ, cipője büdösebb a sz...nál!

Kisebb tereken megállt, ahol a környékeliek előszívárogtak, lassan körülvtették, nézegették a portékáit és válogattak.

— Jöjjön közelebb, szép kis Kied! — hívogatót egy fiatal nőt. — Szabad felhívnom becses figyelmét erre a remek szalmakalapra? Látom, gyönyörű, hófehér bőrét, amelyet védeni kell a meleg, nyári napsugaraktól. Egész finom orcáját beárnyékolja. Szőke fűrtjeihez jól állna ez a halványkék bársonyszalag, amelyet tincsei közé fonva kiemelné szépségét. Szinte ingyen adom önnek. Én öt pengőért vettem, de magáskának négyért odaadom. Micsoda szerencsés, elbűvölt engem, és inkább lemondok a gyér haszonról, csak felejthetlenné tegyem emlékét.

A lány még turkált egy darabig a csecsebecsék között, azután kezdett eloldalogni.

— Hová rohan ily frissen! Arcának vöröslő pattanásaira tudok egy csodaszert, amelyet Németországból hoztak. Ha bekeni vele, a ragyák néhány kezelés után elmúlnak.

A lány ekkor gyorsítani kezdte lépeit.

— Várjon már! A nyakán az a nagy, fekete, szőrös bibircsók úgy lóg, mint láncon a medál. Ebben a téglalyban olyan kenőcs van, amelyet döglött békából készített egy javasasszony. Háromszor körbekanyarítja vele, elmondja hozzá a népi mondókát, amelyet egy iskátulyában felírva adok hozzá, és huss, oda a pocsék gümő!

A lány menekülése során már aligha hallotta Laci bácsi utolsó szavait, miközben záporozó könnyeivel küszködött. A nézelődők darabig még hahotázva turkáltak az áruk között, de nem vásároltak.

— Csupa bővli, hitvány portéka! — méltatta egy férfi. — Olyan selejt holmik, amit a bazárban nem tudott a kereskedő eladni, és ennek a szerencsétlennek utána dobta! — kiabálta egy természetes asszonyosság.

Utoljára egy csámpás vénasszony maradt, aki eddig nem szólt és nem is nyúlt az áru után. Darabig egymást nézték a vándorkereskedővel, aki közben szétzilált holmiját visszarakta egy jókora fadobozba, majd dohogva indulni készült, amikor a banya megszólalt:

— Hallja-e, az a baj, hogy magának nem jó a beszéde.

— No, csak! Mit hallok? Nem is válogatott, és nem is vett, de kritizál. Mit ért maga a kereskedelemhez?

— Ahhoz nem sokat, de azt hallottam, hogy előbb agyba-főbe dicséri a kislány szépségét, majd amikor nem vásárol, mert nincs pénze, kezdi ócsárolni, és úgy elriasztja, hogy azóta talán már a városból is kifutott.

— Maga mit tett volna?

— Adok egy ajánlatot, hogy ne menjen el üres kézzel. Megtelt az árnyékszék gödre az udvarban. Hordja ki a kertbe a földet megtérágyázni. Fizetek érte. Kap egy maradék tegnapi jó bablevest, még szalonnabőrt is főztem bele, igen tápláló. Meglesz a vacsorája. Nem mondhatja, hogy éhen távozott innen.

— Eridj, te vén szipirtó! — lázadt Laci bácsi, és tenyerével feléje suhintott, de a vénasszony fürgén elfutott.

Beült a berregőjébe és továbbállt, jobb lehetőségek után hajszolva öreg masináját.

Évekig nem láttam őt. Ifjú házas voltam, amikor ismét föltűnt. Nem sokat változott, csupán csöndesedett, de valahonnan szerzett egy tehéntülökből faragott kürtöt, és amikor megállt árulni, azt fújta, hogy összeterelje a környék érdeklődőit.

— Tessék, tessék közelebb állni, lehet az áruból üzletet csinálni! — hívogatta nyájasan a körülállókat.

— Mi a fölhozatala — firtatta egy legény.

— Temérdek előkelő portékám van. Nézze, fiatalúr, itt van ez a modern villamos borotva, de kiváló zsebrádióval is szolgálhatok. Hölgyem, ne menjen el ön sem választás nélkül. Nylon harisnya, műanyag esőköpeny, elektromos fogkefe és hajszárító, szőrgyalu az intim helyekhez, egy csomagban kilenc színben csókálló rúzs... Jaj kedveseim, egy szuszra mindezt fölajánlani, már ez is remek ajánlék önöknek... Hallja kislány, ne babrálja azt a dobozt, hanem vegye meg, tele van remek bokafixszel.

— Nézd már ezt a vén tökéletlent! — így a báméskodó legény a barátjához. — Kár, hogy nincs tojás, vagy rothadt paradicsom, hogy megdobáljuk.

— De van göröngy! — hörögte a koma, és fölragadott néhányat az utca sarából, majd elkezdte az öreg árust dobálni.

Barátja is követte és hangos röhögéssel üdvözölték, ha a vándorárust eltalálták.

— Milyen világot élünk? — fakadt ki Laci bácsi. — Volt nektek apátok, anyátok, aki megtanított volna benneteket az idősek tisztelésére? Kik vagytok ti, gonosz emberek?

Közben a kereskedő gyorsan összekapkodta mutatóban kirakott portékáit, és ahogy jött, gyorsan távozott. Elgondolkodtam.

Igaza van az öregnek. Kik vagyunk mi? Mit tettünk másokért, vagy magunkért, hogy ide jutott ez a pusztulásra kész világ? Keserű gondolatok között ballagtam hazafelé. Eszembe jutott, hogy fölnevettük gyermekeinket, akik szétszóródtak a világban, egyik-másik unokánkat alig látjuk. Mindenki éli a maga rohanó világát, és ahogy magamra tekintek, évtizedek óta viselt, avított ruháimban semmivel sem vagyok különb, mint ez a portékacsavargó vénember.

A téren sorakoztak a hatalmas áruházak, teletömve áttekinthetetlen mennyiségű áruval, amelynek egyik fele éppen olyan bőví, mint Laci bácsi lomjai, másik fele elérhetetlen, csupán a gazdagok nagyravágyó, kivagy, fonák ízlését szolgálják ki. Ma még itt virít az egész gigabazár, de éjszaka szorgos munkáskezek filléreket keresve vele, az egészet lecserélik, átadják a leértékelt áruk boltjainak, ahol a senki nevű, garason élő szétgurkálják és boldogok, ha találnak közöttük valami olyat, amelyhez másként sohasem jutottak volna hozzá, de mikorra hazaviszik, már annyit sem ér, amennyit kiadtak érte. Az bizonyos, hogy a temetésnél sem a gazdag, sem a szegény feje alá nem tesznek belőle egy fikarsznyt sem. Negyed század múlva már a szegény sírját szétúrják és mást temetnek belé, néhány évszázad és a harácsoló emlékoszló is kidől. Óriás betonvárost építenek fölé.

Elhagyva a főteret, tovább ballagtam a villanegyedben, ahol térfelügyelő kamerák, hatalmas, komor falak, óriás fák övezte luxusépületeket kerülgettem. Bentről vidám gyerekzsivaj hallatszott, és semmit locsogó hullámok között lubickolt a vendégcsereg. Némelyik kapunyílásban őr állt és morcosan figyelte, szemetelek, vagy fényképezni akarok-e?

„Istenem, hogyan kerültem ide?” — faggattam magamat. — „Vajon a Föld nevű bolygón járok-e még, vagy már önkívületben kirepültem egy úrbéli égitestre, amelyiken nem is Emberek, csupán azokhoz hasonló lények élnek?”

Kocogni kezdtem. A réten túl tetűházak és koszviskók girbegörbe szűk utcákat formáló külvárosi nyomorúságába jutottam.

— Eltévedtem — magyaráztam magamnak a fura helyzetet —, amely a nagy civilizációs léptékbeli különbség föloldhatatlan helyzetből adódhat. Mindegy, majdcsak hazakeveredek.

A vén idő botorkált velem és különös neszezést hallva, mintha lábak csoszogtak volna mögöttem a porban, de a lépteik zaja elnyelődött. Hátranéztem. Jöttek utánam. Mindféle emberek.

„Körmenet-e ez, vagy tüntetés? — morfondíroztam.

Különös, hogy a lábam már nem éreztem. Nem tudtam eldönteni, hogy azok visznek-e, vagy már nem is a földön járok? Amikor utolértek, örömmel láttam, hogy nem lehet nagyobb baj, hiszen mellettük ott követi őket Laci bácsi, a valaha kerékpárnak gyártott, de vándorkereskedésre átalakított kétkerekűjével és most is kiabál:

— Emberek, hova sietnek? Nem gyászmenet ez, hogy minél hamarabb túl legyünk a gyötrelmes temetésen! Nézzék meg, itt vannak a legújabb finom áruim. Házilag beültethető műanyag szemlencse, amely sötétedéskor maga gerjeszt belső fényt a biztos látáshoz. Tényérben elférő telefon, amellyel már műgyereket is lehet gyártani. Hízékonyaknak biztonsági nyakperec, amely önműködően elszorítja a nyelőcsövét, amikor a kelleténél több kalóriát akar fölfalni az ingyen csemegéinkből...

— Vállról indítható rakéta van? — kiabálta oda az egyik útitárs.

— Önnek uram adok, ha nem kér hozzá atomtöltetet, mert azt nem árulok, mivel a járgányomon nincs sugárvédelem.

— Mennyiért adja azt a karcsúsító nyakláncot, vagy mit? — kérdezte egy nő.

— Magácskának, drágám potom harmincezerért. De hitelkártyával nem fizethet, csak készpénzzel, mert nem vagyok én egy bank...

— Megbolondult, vénember! Interneten feleannyiért megkérhetem és másnap már futár szállítja.

BOZSÉR ZSOLT | A VÁNDORKERESKEDŐ

— Szedjük el a tróger motyóját — kiabálta egy kigyúrt, középkorú férfi. — Az út végén már úgysem lesz szüksége semmire.

Többen nekilódultak. Fellökték a járgányát, kinyitogatták a kosarait, majd csalódottan félredobták.

— Nincs ennek semmije, még a zsebe is üres, csak piszokkal van teli! — rikoltotta világgá valamelyik fosztogató.

Amikor körülötte fölsozlott a rögtönzött alakult banda és látam, ahogy Laci bácsi a fura jármű összetaposott kerekeit kiegyengeti, fölrajka rá a kosarakat, megsajnáltam. Odaléptem és segítettem az öregnek.

— Jöjjön nyugodtan, ne is törődjön ezzel a szemét népséggel.

— Hogy beszélhet így a leendő vevőimről? Ha meghallják, többé nem vásárolnak tőlem, és még magát is összeverik.

Együtt ballagtunk tovább egy darabig, amíg a kereskedő valamennyire összeszedte magát és átvette a kerékpárt. Egy kanyar után ismeretlen táj bontakozott ki előttünk. Az út egy kapuhoz vezetett. Az emberfalka elcsöndesedett. Olyan szelídekké váltak, mint párázás után a vízbe zuhanó kérészek, pedig csupán egy küszöbön kellett áthaladniuk.

— Látja, Laci bácsi — vigasztaltam az öreget —, minden megváltozik odaát. Hallja a hívogató zenét? Alighanem orgona szól. Ott már nem kell dolgoznia, hiszen akik oda bekerülnek, nem vásárolnak, és végre maga is megpihenhet.

— No, én oda nem lépek be! — üvöltötte morcosan.

Megfordította a biciklijét és szemben az emberárral megindult visszafelé.

— Amíg világ a világ, semmilyen menhelyre nem megyek. Én vándorkereskedő vagyok, arra születtem, hogy adok-veszek.

Ne fordulj vissza!

Az út végénél tovább
már úgysem juthatsz!

Távolodott. Még láttam, hogy megáll egy fánál és leszedi róla a gesztenyét. Valahogy tüzet csíhol és egy eldobott, rossz kotlában megsüti, majd ahogy bandukol, tovább kiabál:

— Itt ropog, itt pattog! Friss meleg a maróni!!

SZABÓ LŐRINC DÉL SZIGETÉN

*H*ódmezővásárhelyen, a második világháború frontjainak átvonulása után, a lefojtott energiák felszabadulásával lázas tenni akarás vált általánossá. A szegénység ellenére a „fényes szellők” nemzedéke helyi tagjainak kezdeményezései nyomán hallatlan kulturális fejlődésnek indult a város. A szellemi újjáépítés az agrárszocialista hagyományok, a 48-as függetlenségi eszme, s a népi írók gondolatai jegyében kezdődött.

Már 1944 végén két helyi zenekar adott klasszikus zenei hangversenyeket.

1944 október 23-án megindult az első napilap, a *Vásárhelyi Népe*.

Tárkány Szűcs Ernő (1921–1984) néprajzkutató jólesően emlékezett nemzedéke tagjainak torlódó munkájáról: „1945 kulturális igényének sokoldalú jelentkezése mindnyájunk hatalmas élménye volt Vásárhelyen. Már az év elején arra készítetted bennünket, hogy a történelmi kultúrformák fejlődési állomásairól előadásorozatot szervezzünk. Az ország nyugati felében még dörögtek az ágyúk, amikor Vásárhelyen nagy tömeg vett részt a Juhász Gyula, a Szabó Dezső emlékülésen.”

1945-ben szervezte színtársulatát Várhelyi Endre (1924–1979), a következő évben egy 19 éves tanárjelölt, Osváth Béla (1926–1965), a későbbi kiváló színházi szakember, családi ékszereik, megtakarításaik fölládozásával magas színvonalú színházi szezon szervezett. Színházában Somlay Artúr, Ajtay Andor, Gobbi Hilda játszott. 1946 április elsején különvonaton hozatta le az Operaház teljes társulatát.

1946-ban már három napilapot, két folyóiratot nyomtatott az öt nyomda. Ebben az évben négy tárlatot, hat hangversenyt rendeztek tömegek részvételével. Ősszel megjelenik a Tornyai Társaság folyóirata, a *Puszták Népe*, s két hónapon belül a konkurens, a *Délsziget*.

Németh László szelíd nosztalgiával emlékezett később: „Vásárhelyre érkezésem heteiben a Mathiász-panziót fogalmaztam újra, a következő évben az egymással versengő két helyi folyóirat (akkora volt ott a szellemi égés!) két régi témám íratva át és meg: a *Puszták Népe*nek a *Pusztuló magyarok* című vígjátékot adtam oda; a *Délsziget*nek az *Erzsébet-napot*...”

A Vörösmarty és Tompa Mihály nyomán választott gyönyörű, nosztalgikus költői címmel a két alapító fiatalember valószínűleg csak el akarta határolni magát a szerintük talán túl „földhözragadt”, túl egyszerű *Puszták Népe*től, jelezvén saját emelkedettségüket, választékoságukat (!?) A két szerkesztő – a két alig huszoneves költő, Moldvay Győ-

ző (1925–1996) és a tolokocsis, beteg, rendkívüli tehetségű Vöröss István (1922–1947) a mélyszegénységben olyan folyóiratot teremtett, ami Kodolányit, Németh Lászlót, Szabó Lőrincet mondhatta szerzőjének. Azt vallották, azért indították folyóiratukat, hogy teret adjanak a népi íróknak, hogy ha máshol nem szólalhatnak meg, szólaljanak meg itt, Vásárhelyen.

Az ókori kultúrákon, s a magyar történelem buktatóin, nagy kérdéseim meditatáló Kodolányi, s a harmadikutasnak kikiáltott, s egy időre vásárhelyi tanárrá lett Németh László, meg a fasizmus és háború idején világnézeti válságba került Szabó Lőrinc valóban nem jelenhetett meg országosan, még akkor sem, ha nem is voltak a népi írók csoportjának szorosan vett tagjai. (Szabó Lőrinc például – Baránszky Jób László szerint – kifejezetten elítélte a népi írókat, „borzadva szemlélte [sic] az eltömegesedést. Nem érezte őket elég európainak, műveltnek.”) Németh László a *Délsziget* számára újította fel, dolgozta át 1940-es *Erzsébet-nap* című drámáját, Kodolányi *Vízöntő* című misztikus, nagy művének részletét ajándékozta a két fiatalembernek. Szabó Lőrinc lírai önéletrajza, a frissen készült *Tücsökzene* tizennyolc versét adta oda a *Délsziget*nek. A három nagy itteni szereplése külön kategória, irodalomtörténeti jelentőségű.

A szerkesztők, azon túl, hogy kiálltak mellettük, szinte küldetészerűen keresték a délvidék városából a fiatal alkotókat, adtak nekik megjelenési lehetőséget, több pályakezdő költőt, írók ők indítottak el. (Darázs Endre, Simonyi Imre, Szabó Ede, stb.)

A sok ingyen munka, a jó szándékú adomány, baráti kölcsön azonban nem volt elég a folyóirat fenntartásához, hogy eredményeik, a név (ami pedig már fővárosi lapokban is megfordult) ne hulljanak feledésbe Moldvay a szomszéd városokkal, Orosházával, Makóval Délsziget Munkaközösség néven újra akarta indítani a lapot. Az ügy népszerűsítése érdekében a nagyvonalú szervező 1947 októberében délvidéki körútra hívta meg Szabó Lőrincet. A többszörös Baumgarten-díjas költő szívesen fogadta a meghívást, mert mint válaszában írta, Pesten nemhogy rendszeres jövedelme, de még tüzelője sincs, fordításokból él. Szeretne egy meleg szobát, ahol dolgozhatna is.

Szabó Lőrinc 1947. november 12-én este vonattal érkezett, s 17-ig egy szűk hetet töltött Vásárhelyen. Saját munkára nemigen lett volna lehetősége, hiszen Moldvay és barátai sűrű programot állítottak össze számára. Üdvözlésére, tiszteletére Pákozdy Ferenc lefordította Shelley nagy versét. Az *Óda a*

nyugati szélhez másnap, 13-án reggel jelent meg a *Vásárhelyi Független Újságban*. A városban sétálva, a belvárossal való ismerkedés után, meglátogatták a Majolikagyárat, ahol hosszan gyönyörködött az írókázó lányok munkájában. Elbűvölten csodálta a lányok ujjai nyomán kibomló csodálatos virágokat, melyek, mint mondta olyanok, mint egy Csokonai-vers.

Az esti, városközi hangversenyen, irodalmi esten, lelkes közönség – többek közt makói irodalmárok, Szabolcsi Gábor, Lator László – előtti maga adta első műfordításait, verseit. Az első padosorban szemben ült vele Németh László, akivel az est során, de az azt követő banketten is sokat beszélgettek. Másnap, 14-én ismét találkoztak, mikor a leánygimnáziumba látogatott a költő. Itt, utolsó óraként a tornaterembe gyűjtötték az összes osztályt, hallgatni a vendéget, aki itt gyermekkoráról, s arról is beszélt a ragyogó szemű kis hölgyeknek, hogyan lett költő. November 15-én maga Németh László engedte át egy irodalomóráját, saját, kedves nyolcadik osztályában Szabó Lőrincnek. Az óráról később így írt egy levelében: „...Sajnos Szabó Lőrinc lentléte jobban kimosódott az emlékezetemből. Azt tudom, hogy egyszer az ifjúságnak is beszélt – tán a leánygimnáziumban –, akorról maradt meg az elszőnyedés bennem, hogy milyen nagyszerű pedagógusokat hagyunk mi az ifjúságtól távol elpusztulni.”

15-én még a Bethlen Gábor Gimnáziumban volt egy, a leánygimnáziumiaknál kevésbé meghitt találkozója az ifjúsággal. A következő napon, 16-án vasárnap két szomszéd városba vitték el a költőt, és a *Délsziget* megújulásának tervét. A makóiak vasárnap délelőtt hallgathatták Szabó Lőrincet, délután az orosházi közönség tapsolhatott neki. Itt, éppen úgy, mint Makón beszéltek a *Délsziget* területi alapon való újjászervezésének tervéről, ám nem nagy sikerrel.

A két balsikerű „est” után, november 17-én búcsúztatták Szabó Lőrincet Vásárhelyről, ahol, mint többször elmondta, nagyon jól érezte magát, s ha teheti, mielőbb visszatér.

Kőszegfalvi Ferenc

Források:

Moldvay Győző: *Szabó Lőrinc és a Délsziget* = Tiszatáj, 1976. 2.

Tárkány Szűcs Ernő: *Szerkesztettem a Puszták Népet* = CsMH 1981. szept. 8-16.

Baránszky Jób László: *Az ember és a költő* = Délsziget, 6/1986.

Németh László: *Negyven év. Pályatörténet*. Bp. 1969.

Németh László: *Homályból homályba*. Bp. 1977. II. k.

Kőszegfalvi Ferenc: *Délsziget 1946-1947* = Magyar Könyvszemle. 1983.

A KERÁMIA METAMORFÓZISA

S lett legelőbb az aranykorszak...

Publius Ovidius Naso: *Metamorphoses*

V. NAGY NÁNDOR

| TAVASZVÁRÓ
XXI. VÁSÁRHELYI KERÁMIA SZIMPÓZIUM

MARÓTI VIKTÓRIA

| PORCELÁN – TEXTIL
XXI. VÁSÁRHELYI KERÁMIA SZIMPÓZIUM

HERTER KATALIN

| IKEBANÁK
XXI. VÁSÁRHELYI KERÁMIA SZIMPÓZIUM

A világegyetem maga is egyfajta metamorfózis, melyet a természet és az ember egyaránt befolyásol. Ezen átalakulás művészi megjelenítését célozza meg a hódmezővásárhelyi kerámiaművészeti szimpóziium, mely egyben alkotói tevékenységük új fejezete is.

Hódmezővásárhelyen van Európa egyik legnagyobb kerámia objektuma, mely technológiai háttérrel biztosít a szimpóziiumnak is. E technológiai háttér összehangolásával a Ferenczy Noémi-díjas Pannonhalmi Zsuzsa keramikumművész vezetésével a Wartha Vince Kerámiaművészeti Alapítvány segíti a művészek elmélyült alkotómunkáját. A szakmai örökség gondozása mellett feladatának tekinti az egyéni és csoportos kiállítások szervezését itthon és külföldön (Hódmezővásárhely, Budapest, Vallauris...).

A Vásárhelyi Kerámia Szimpóziiumot első ízben 1998-ban rendezték meg, melynek keretében bel- és külföldi keramikusok dolgozhattak, s dolgozhatnak ma is. Az elmélyült alkotómunkát a hathetes szimpóziumi tevékenység mellett ma már az egész évben működő Művésztelep biztosítja közel huszonöt művész számára. A Hódmezővásárhelyi Nemzetközi Kerámia Központ tevékenysége iránt Európán túl is érdeklődés mutatkozik.

2018-ban Emmanuelle Esmiol, Fodor Ilda, Helena Hlušičková, Herter Katalin, Ivica Markovičová, Keményffy Gábor, Krawczun Halina, Maróti Viktória (2018-ban Wartha Vince diploma-díjas), V. Nagy Nándor, Orosz Mária, Pannonhalmi Zsuzsa, Veronika Selingerová – tisztelte meg városunkat, s egyben kapott lehetőséget, hogy a XXI. Vásárhelyi Kerámia Szimpóziium *Metamorfózis* tematikájú alkotói programjában részt vegyen.

A művészek a gyárak legújabb technológiai eljárásaival, anyagaival ismerkedhettek meg, majd ki is próbálhatták azokat. A nyitott műtermes alkalmak lehetőséget adtak, hogy a szimpóziiumon alkotó művészekkel személyesen, ill. alkotásaik körében találkozzanak az érdeklődők, miközben megtekinthették a redukciós és raku égetést. Az égetés során átalakult anyag új jelentéstartalommal telik meg, mely a kerámia metamorfózisának beteljesülése. Ezt támasztotta alá a szimpóziium záró rendezvénye, ahol a program ideje alatt született művek bemu-

tatásakor az alkotók összegezték gondolataikat. Megfogalmazódott, hogy a keramikusnak a jó plasztikai készségén túl festői érzékkel és egyéb technológiai ismerettel is rendelkezni kell, amit a matéria felülírhat. Ahogy az emberi érzések, kapcsolatok változnak, úgy változik maga az anyag is, mely magában hordoz bizonyos jelentéstartalmat. Ezért a megjeleníteni szándékozott téma és üzenete határozza meg az anyagválasztást és hozzá a legmegfelelőbb technológiát. Ezek megvalósítása komoly kihívás.

V. Nagy Nándor szobrász- és restaurátor művész, a szimpóziiumon négy nagyméretű szobrot készített felrakásos technikával. Mind a négy munkához különböző masszák összetételét használt, megfigyelve azok tulajdonságait. A kiállításon szereplő *Tavaszwáró* című női torzója egy Vénusz-szobor, növényi jellegű numen, a szerelem, a termékenység női princípiuma.

Helena Hlušičková cseh grafikus, keramikumművész szívesen dolgozik porcelánnal, de kedveli az új anyagokat is. Figurális alkotásait samott hatású anyagból hozta létre. Könnyed gondolatokat sugall a *Boldog álmom (rémálom)* című alkotása, ugyanakkor a *Lelkiismeret-furdalás* című kompozíciója (32.p.) komor üzenettel bír. A metamorfózis sokrétű megjelenítése (akár társadalmi, ideológiai kérdések) jellemzi, különösen, ha egész keramikusi munkásságát vizsgáljuk.

Maróti Viktória kerámia-tervező művész arra kereste a választ: képes-e a porcelán egy olyan transzformációra, amely egy másik médiumként való megjelenést tesz lehetővé. A szimpóziiumon saját módszerével, a porcelán öntőmasszába itatott fonalakkal dolgozott, melyet a szövés módszerének átértelmezésével valósított meg.

Herter Katalin kerámia-tervező művész, aki 2017-ben Moholy-Nagy Formatervezési ösztöndíjban részesült, a mindennapi életben is használható új design-nal jelentkezett. Ez az elegáns, letisztult formavilág jellemzi a szimpóziiumon készült porcelán alkotásait is, ötvözve a klasszikus ikebana és a modern "csőelemeket".

A szimpóziium mint művészeti esemény, izgalmas alkalom a város életében, amikor a klasszikus és új design elemek találkoznak. Ugyanakkor a művészek számára kihívás a metamorfózis kutatására, megjelenítésére.

BenáK Katalin

DANI IMRE

(1950)

Vannak haragok

Vannak haragok áldatlan
holtodiglan – holtomiglan
örökségül – öregedve,
jóslatokban lánkra verve,

járnak dühösen, nagy zajjal,
csörögnek kardokkal, pajzssal,
keserűek, minthogy vakok,
istenverte, vad haragok.

Más haragok szerényebben
elférnek bármilyen zsebben,
üldögélnek, ki – be járnak,
integetnek, kandikálnak...

Jönnek haragok megbántva,
mindenkivel rosszul bánva
egyedül élnek nyílt sebben,
rongyos, be – sem kötözöttek.

Mennek haragok békével
elmúlnának mind, egy éjjel,
belebuknak a küszöbbe,
otthon maradnak örökre...

Élednek haragok, torzók,
ellenségeket toborzók,
az élet velük – fönt és lent, –
jaj, csak ne itt, ne itt, bent!

Kelnek haragok, szelídek,
a bánat röpíti őket,
sokasodnak, föltorlódnak,
egymás hátán morgolódnak...

Vannak haragok – nem múlnak,
ahol jársz, utánad futnak,
ne lássanak, ne lessenek!
Keresztet rád ne vessenek!

De vannak haragok – nyersekek,
dühöngő, barlangszáj – versek,
épphogy csak véve levegőt,
fölfalják nyersen az Időt!

ZELENA DORINA LILLA

(1998)

Ti vagytok

BOZSÉR ZSOLT | HŰSÉG

Ti vagytok azok, akiknek nem lehet
Akkinek most még nem szabad
Ti vagytok azok, akiknek minden mindegy
De bennetek is születnek szavak.

Ti vagytok azok, akik majd felnőttek
Ti vagytok azok, akik csak játszanak
És ebben a szürke félhomályban
Ti világíjtátok be az utakat.

Ti vagytok azok, akiknek ha állj,
Az valójában a menj, fuss és a rohanj
Ti vagytok ez a modern digivilág,
A fejthető bináris kolónia.

Ti vagytok a zé, az iksz és az ypszilon,
És a mindemből kevert betűleves
Ti vagytok a felhígult vér
Mely a hazáért tenni köteles.

Ti vagytok a megváltó jövő
A torz, földre szült pokol,
Kettő az egyben, egy emberöltő,
Vagytok, mint isteni akció.

Ti vagytok az alvó jövő,
A nyitott szemű ifjúság,
Az álmokat ébredő
És az ébren álmódó talány.

HAJAGOS-TÓTH ATTILA

(1995)

Elmúlt szerelem

Japán stílusban írt vers,
melyet jobból-balra és
fentről- lefelé kell olvasni

D	M	C	M	H	E
E	A	S	I	Ú	L
	G	Á		S	M
E	Á	B	Á		Ú
	H	Í	L	H	L
C	O	T	M	A	T
S	Z	Ó	O	J	
Ó			M	N	S
K	L	É	B	A	Z
	Á	N	A	L	E
K	N	E	N	F	R
E	C	D		Á	E
S	O		R	T	L
E	L		Á	Y	E
R			M	O	M
Ú	S			L	
			B		
M	C		O		
É	S		R		
Z	Ó		U		
	K		L		
	O				
	L				

INSPIRÁCIÓK A KŐFALON INNEN – AZ ÓPERENCIÁN TÚL

Alkotás az "Artist in Residency" tükrében – Szabó Klára Petra

Dilágjáró – képzőművész, aki látásmódját, technikai eszköztárát a világ legkülönbözőbb pontjain létrehozott művész-rezidenciákon gazdagította. Alkotásait akvarellal készíti, de a modern média eszközeit használva átlépi a festészet statikusságra épülő hagyományait. Sokszínű és kísérletező nyitottságát az alázat, a finom visszafogottság és a technika által megkövetelt precizitás fogja keretek közé.

Naturalisztikus ábrázolásmódja az önreflexív, szürreális-meditatív állapotokat anyagszerű valósággá formálja. Sajátos képi világa utazásai hatására keleties fűszerezésű belső monológok, melyeket finom aprólékosság, kellemes komponáltság jellemez.

Alkotásairól, az alkotói folyamatról és az ehhez szorosan kapcsolódó kalandos utazásairól mesél nekünk Szabó Klára Petra.

Elképesztő sikereket értél el a szakmában, amihez gratulálok! Gyermekkor óta festőnek készülsz? Mikor történt az "elhivatódás", ha lehet ezt így nevezni?

Igen, már egészen kicsi korom óta festő szerettem volna lenni. Mindig ez volt az álmom. Amióta az eszemet tudom, rajzoltam vagy festettem. Szerencsére a családom is mindig támogatott ebben.

Az akvarell nagyon nagy alázatot, aprólékosságot és koncentrációt kíván. Volt olyan technika vagy eszköz, amivel az akvarell előtt szívesen dolgoztál?

Sokáig a grafika érdekelt, azon belül pedig a sokszorosító grafika, a linóleum és a fametszés volt a kedvencem. Egy ideje már csak festek, de van egy japán technika, a mokuhanga, ami gyakorlatilag fametszés, de vizes bázisú tintát használnak hozzá. Picit olyan, mint az akvarell és a fametszet ötvözése. Hokusai is ezt a technikát használta és nagyon szeretném elsajátítani egyszer és alkalmazni a munkáimban én is.

PORTÉ | SZABÓ KLÁRA PETRA
FOTÓ: MANUELA CZUJEWICZ

A képeid önreflexívek. Van esetleg olyan alkotásod, ami éppen aktuálisan nagyon közel áll a szívedhez?

Általában mindig a legújabb képem a kedvencem. Viszont az utóbbi időben készült munkáim közül az animációimat emelném ki. Azok, talán a befektetett rengeteg idő és energia miatt közelebb állnak a szívemhez ebben a pillanatban.

Általában nem szeretek részletes magyarázatot fűzni a munkáimhoz, mert jobban szeretem, amikor a néző maga értelmezi azt. Valóban erősen önreflexívek a munkáim, viszont az a tapasztalatom, hogy a nyitva hagyott értelmezés miatt mégis többen azonosulni tudnak a műveimmel. (kép)

Alkotói pályád során a világ legkülönbözőbb pontjain levő művész-rezidenciákon dolgozhattál. Mesélnél egy kicsit a kezdetekről? Hol voltál először?

Az első rezidencia programom 2010-ben az osztrák Krinzing Galéria szervezésében valósult meg és Magyarországon, Petőmihályfa közelében egy birtokon volt.

Közel három hónapot töltöttem ott két másik művésszel együtt gyakorlatilag tökéletes magányban csak a munkára koncentráva. Utána 2012-ben Észtországban, illetve Japánban töltöttem el három - három hónapot.

Azóta pedig minden évben szerepeltem egy – két programon. Jelenleg Korea áll a szívemhez legközelebb. Ott 2013-ban voltam először a Seoul Museum of Art Nanji programjának keretén belül, de azóta már három újabb meghívást kaptam, így összesen több mint kilenc hónapot töltöttem kint.

Hol voltál legutóbb?

Szeptembertől november végéig Svédországban vettünk részt egy rezidencia programon Szvet Tamással, a férjemmel. Az utóbbi időben elkezdtünk közösen pályázni és kiállítani. Legutóbb nyáron, Szentendrén az Art Capital keretén belül szerepeltünk *Organika* című kiállításunkkal, aminek Szabó Noémi művészettörténész volt a kurátora.

Milyen benyomások érik a művészt egy ilyen rezidencián. Hogyan képzeljük el az együttalkotást, a kreatív kölcsönhatást?

Rám leginkább a japán- és koreai rezidenciák voltak nagy hatással. Eleve a környezet rendkívül inspiráló volt. Japánban egy buddhista szerzetessel és a családjával éltem egy hegy tetején egy templomban. Minden reggel elkerékpároztam a közeli városba, ahol a műtermem volt. Ott egymás mellett dolgoztunk a többi művésszel. Három másik művész vett részt a programon. A szervezők workshopokat szerveztek nekünk, így lehetőségünk volt találkozni helyi mesterekkel és elsajátítani néhány új technikát is. Készítettünk például lampiont, illetve washi papírt is. Hatalmas élmény volt belelátni a vendéglátóim életébe és részesévé válni a hétköznapjaiknak. Koreában már saját műtermet kaptam. Ott már teljesen magamra voltam hagyatva, ami szintén nagy élmény. Hódmezővásárhely után hirtelen Szöulban találtam magam és egyedül kellett felfedeznem a várost, ami azért eléggé nagy kihívás volt. Szorosan tartottam a kapcsolatot a helyi művészekkel, aktívan részt vettem a különböző eseményeken (megnyitók, open studiók) és igyekeztem kapcsolatokat kiépíteni.

Van olyan pozitív vagy éppen negatív élményed, amit szívesen megosztanál velünk?

Egy-egy utazás mindig rejteget meglepetéseket. Japánban egy szimpla bevásárlás is hatalmas kihívás tud lenni. Amikor Észtországban voltam, egy romos gyárépület oldalszárnyában volt a szállásom. Itt egyik este egy pók összecsípett a hálósákomban. Másnapra annyira belázasodtam, hogy nem bírtam felkelni sem és gyakorlatilag lebénultak a végtagjaim. Térerő, internet nem volt a szobámban, a szomszédom pedig elutazott azon a hétvégén. Nem tudtam segítséget hívni és napokra elvesztettem az eszméletemet is. Senkinek sem tűnt fel, hogy eltűntem és senki sem keresett. Mire magamhoz tértem annyi erőm volt csak, hogy kimásszak a folyosóra, ahol végül rám találtak és bevittek a kórházba. Ott kiderült, hogy valamilyen trópusi pók csíphetett meg, amit valószínűleg az egyik ausztrál művész hozhatott be véletlenül a táskájában. Ma már vicces és szurreális ez a történet, hogy egy trópusi pók megcsípett Észtországban, de akkor nagyon megijedtem. Azóta mindig figyelek rá, hogy valakivel kapcsolatban legyek minden nap.

Milyen projekteken dolgoztál egy-egy ilyen alkalommal?

A rezidencia programokon általában kisebb munkákat készítek, mert sokszor a hazaszállítást is meg kell oldanom. Viszont az animációimmal ezt a problémát is ki tudom küszöbölni. Tavaly ősszel Japánban állítottunk ki Szvet Tamással, a férjemmel és ott egy közel nyolc méteres páros animációt mutattam be, amit kifejezetten a kiállító intézmény udvarába terveztem. (kép)

Hagyott lenyomatot formai, technikai vagy akár téma szempontjából munkáidon a nemzetközi környezet?

Igen. Minden alkalommal igyekszem valami új technikát elsajátítani. Inspiráció szempontjából pedig minden ország más és más, de ezeket is igyekszem beépíteni a munkáimba. Legutóbb Koreában hang modulokat építettem a képeimben. Így a festményekhez hang is lett csatolva, amit a nézők tudtak beindítani.

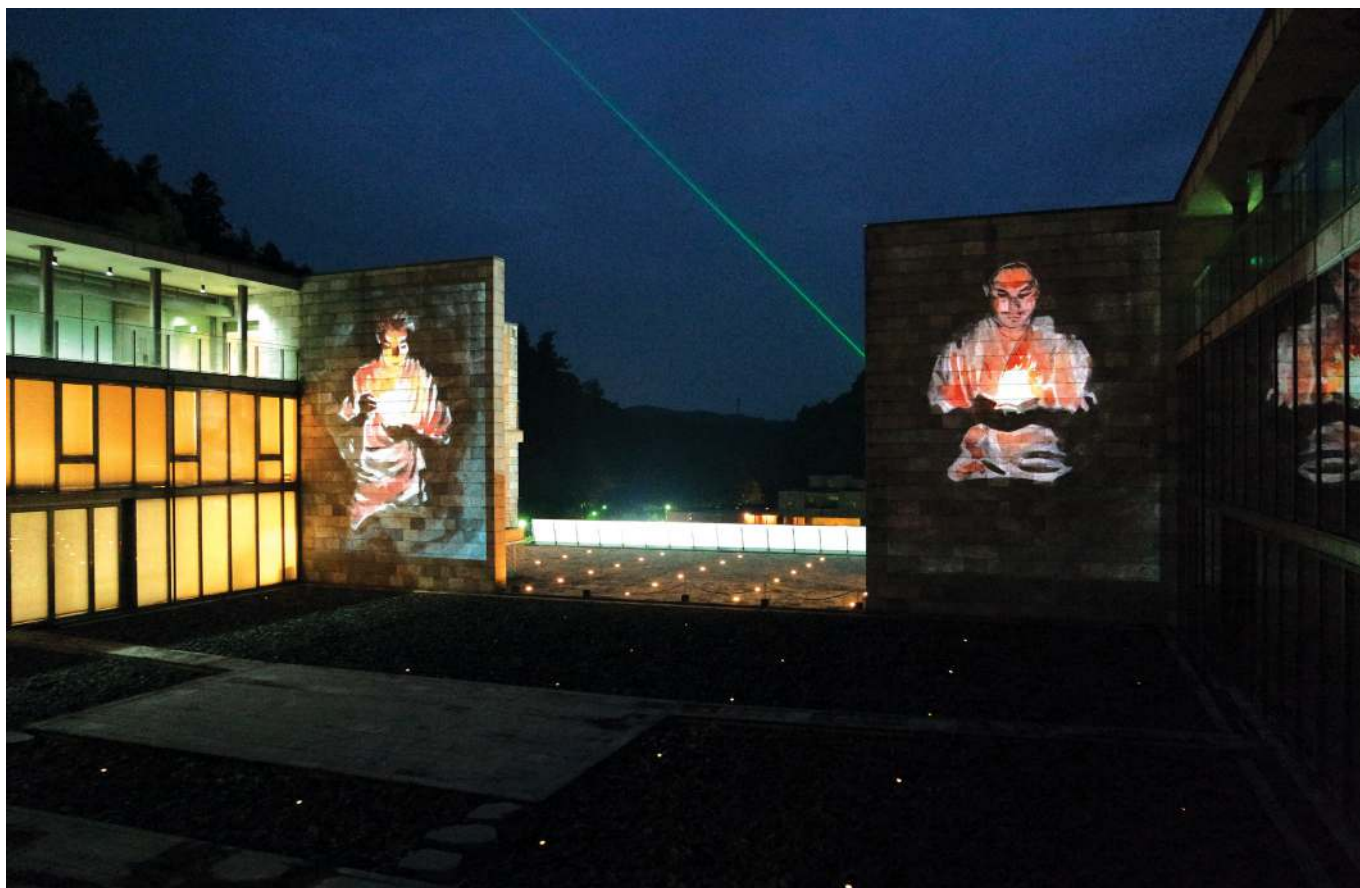
Mostanában hol tekinthették meg a képeid?

November végéig Budapesten az Oszt-rák Kulturális Fórumban volt közös kiállításom Florian Lang osztrák művésszel *Blue Sunday* címmel. A kiállítás kurátora Rieder Gábor.

Hódmezővásárhely a szülővárosod, ahová útjaid után újra és újra visszatérsz. Itt tervezel majd "letelepedni" vagy külföld is szóba jöhet később?

Természetesen nagyon szeretek utazni, de nagyon szeretem a szülővárosomat is. Jó itt élni és minden adott a nyugodt alkotómunkához. Mindig jó érzés visszajönni egy-egy ösztöndíj után. Az emberek törődnek egymással, figyelmesek és odafigyelnek a környezetükre is. Minél többet utazok, annál jobban értékelem a vásárhelyi életemet. Számunkra természetes a tiszta csapvíz, de legutóbb Koreában például olyan helyen laktam, ahol még tusoláshoz sem ajánlották a csapvizet, annyira szennyezett volt. Amikor Angliában éltem kétszer próbáltak kirabolni fényes nappal az utcán, Vásárhelyen akár éjszaka is kerékpározhatok egyedül. Japánban pedig az összes barátom elvesztette valamelyik közeli hozzátartozóját, vagy otthonát valamilyen természeti katasztrófában. Nagyon sok példát tudnék még mondani. Sokszor elmondom, de az a tapasztalatom, hogy sokan nincsenek tisztában azzal, hogy milyen szerencsések vagyunk, hogy ilyen gyönyörű helyen élhetünk! Szóval kérdésre válaszolva: igen, itt képelem el a jövőmet!

Kis Krisztina

SZABÓ KLÁRA PETRA | LUMINA IN TENEBRIS CLARIORA SUNT | 2017.

Installáció, akvarell animáció, loop. Kb. 8m x 3m

Kiállítva: Hikari Art Exhibition. 2017 | Akiyoshidai International Art Village, Akiyoshidai International Art Village, Akiyoshi, Shuho-cho, Mine-city, Yamaguchi Prefecture / JAPÁN

Fotó: Szabó Klára Petra

SZABÓ KLÁRA PETRA | AD INFINITUM | 2018.

Installáció, akvarell animáció, loop. Változó méret

Kiállítva: ORGANIKA | Szvet Tamás & Szabó Klára Petra | Ámos Imre – Anna Margit Múzeum | Art Capital 2018 | Szentendre

Fotó: Szabó Klára Petra

Helena HLUŠIČKOVÁ
| LELKIISMERET-FURDALÁS
XXI. KERÁMIA SZIMPÓZIUM, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY